

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Zdroje sociální opory u imigrantů z východoevropských států pobývajících na území České republiky

Sources of social support for immigrants from Eastern European states residing in the Czech Republic

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Autor:

PhDr. Mgr. Petr Novák, Ph.D.

Bc. Ihor Vaishle

Praha 2023

Chtěl bych poděkovat panu doktoru PhDr. Mgr. Petru Nováku, Ph.D. za jeho příjemný přístup při vedení této práce a veškerou odbornou pomoc při jejím zpracování.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „*Zdroje sociální opory u imigrantů z východoevropských států pobývajících na území České republiky*“ vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. 05. 2023

Bc. Ihor Vaishle

Anotace

Práce se bude zaměřovat na výzkum sociálně-psychologického jevu sociální opory (SO) u imigrantů z východní Evropy. Teoretická část bude obsahovat deskripci základních pojmů. Na začátku této práce budou popsány charakteristické aspekty SO, včetně druhů (emocionální, instrumentální a informační), funkcí, úrovní a zdrojů. Následovat bude vymezení a popis skupiny imigrantů z východoevropských států. Mimo jiné v práci budou popsány legislativní a sociálně-politické aspekty pobytu cizinců na území ČR, včetně sociální práce s touto cílovou skupinou. Druhá část práce bude obsahovat cíle a výzkumné otázky, popis metodologie, včetně výběru vzorku, sběru a analýzy dat. V posledních částech bude pozornost věnována diskuzi o výsledcích výzkumného šetření.

Klíčová slova: sociální opora, imigrace, migranti z východoevropských států, integrace, sociální práce.

Annotation

The work will focus on research into the socio-psychological phenomenon of social support (SS) among immigrants from Eastern Europe. The theoretical part will contain a description of basic concepts. At the beginning, at this work will be described the characteristic aspects of SS, including types (emotional, instrumental and informational), functions, levels and sources. Next will be the definition and description of the group of immigrants from Eastern European states. Among other things, the work will describe the legislative and socio-political aspects of the stay of foreigners in the Czech Republic, including social work with this target group. The second part of the thesis will contain objectives and research questions, a description of the methodology, including sample selection, data collection and analysis. The last parts will focus on the discussion of the results of scientific research.

Keywords: social support, immigration, migrants from Eastern European states, integration, social work.

Obsah

Seznam zkratk.....	7
Úvod.....	8
Teoretická část.....	10
1 Sociální opora.....	10
1.1 Vznik a definice pojmu.....	11
1.1.1 Definice.....	12
1.2 Druhy sociální opory.....	13
1.3 Úrovně sociální opory.....	15
1.4 Funkce a vliv sociální opory.....	15
1.4.1 Negativní vliv sociální opory.....	17
1.5 Zdroje sociální opory.....	19
2 Migrace a migranti.....	21
2.1 Definice, právní ukotvení pojmu a typologie.....	21
2.1.1 Definice a právní ukotvení pojmu.....	22
2.1.2 Definice a právní ukotvení pojmu.....	22
2.1.3 Typologie lidské migrace.....	23
2.2 Imigrace do ČR v současnosti.....	25
2.2.1 Imigranti z východoevropských států v ČR.....	26
3 Integrační a migrační politika v ČR.....	30
3.1 Vízová politika pro občany ze třetích zemí v ČR.....	31
4 Sociální práce s migranty z východní Evropy.....	32
4.1 Specificita cílové skupiny.....	32
4.2 Sociální služby pro migranty.....	35
5 Sociálně-patologické jevy spojené s migranty z východní Evropy v české společnosti.....	37
5.1 Předsudky a stereotypy.....	37

5.2	Xenofobie, marginalizace a sociální exkluze.....	40
	Empirická část	42
6	Cíle a výzkumné otázky	42
6.1	Výzkumné otázky.....	43
7	Metodologie.....	43
7.1	Výběr výzkumného soubor	44
7.2	Získávání dat	47
7.2.1	Popis nástroje.....	48
7.3	Analýza dat.....	48
8	Etické aspekty výzkumu.....	48
9	Analýza, prezentace a interpretace dat	49
9.1	Význam jednotlivých druhů sociální opory	50
9.2	Subjekty poskytující sociální oporu	52
9.2.1	Subjekty poskytující sociální oporu makroúrovni	53
9.2.2	Subjekty poskytující sociální oporu mezoúrovni	56
9.2.3	Subjekty poskytující sociální oporu SO na mikroúrovni.....	59
9.3	Subjektivní složka respondentů: očekávání, potřeby, schopnosti a individuální preference	61
9.3.1	Očekávání spojená se sociální oporou	61
9.3.2	Potřeby, motivace, schopnosti a individuální preference	63
9.4	Objektivní faktory: dostupnost opory a kompetence subjektů.....	65
9.5	Zkušenost se subjekty poskytujícími sociální oporu.....	66
9.6	Shrnutí	67
	Výsledky.....	69
	Diskuse	71
	Závěr.....	74
	Seznam použité literatury	75
	Seznam obrázků a tabulek	83

Seznam zkratk

SO – Sociální opora

CIA – Central intelligence agency

SES – Sociálně-ekonomický status

OECD – Organization for Economic Co-operation and Development

IOM – International Organization for Migration

SUZ – Správa uprchlických zařízení

Úvod

Sociální vazby jsou první a nejdůležitější podmínkou existence společenského života. Dokonce i starověcí filozofové vyjádřili myšlenku, že člověk nemůže žít v societě a být na ní nezávislý. Výchozím bodem pro vznik sociálních vazeb je interakce jednotlivců nebo skupin jednotlivců s cílem uspokojení určitých potřeb: biologických, psychologických, emocionálních, ekonomických, kulturních atd. K uspokojení svých rozmanitých potřeb je člověk nucen účastnit se společných aktivit, které realizují různé sociální vztahy (výchova, vzdělávání, práce a další), a spolupůsobit s osobami, které jsou nositeli určitých hodnot, postojů a přesvědčení. Po celý život je přímo či nepřímo spojen s jinými lidmi, a vědomě nebo nevědomě ovlivňuje ostatní a je předmětem sociálních vlivů.

Sociální opora (social support) se proto stává předmětem studií odborníků z různých vědních disciplín, jako jsou sociologie, psychologie, sociální práce, pedagogika, medicína, ekonomie a politologie. Je to pojem, který zachycuje důležité složky lidského života, jako jsou participace na společenských aktivitách, emocionální a psychologická podpora, fyziologické zdraví, což hraje důležitou roli v dosažení celkové spokojenosti, a také důstojného a šťastného života. Pro sociální práci tato problematika představuje zájem zejména v kontextu migrační a integrační politiky.

Problém sociokulturní integrace a adaptace jednotlivců na měnící se podmínky globální společnosti je jedním z nejnaléhavějších v moderním multikulturním světě. V poslední době lze pozorovat tendenci spojenou s růstem etnokulturní rozmanitosti a počtu cizinců na území ČR. Velkou část z nich tvoří migranti z východoevropských států. Proto je dnes velmi aktuální otázka identity, pocitu příslušnosti k nějaké skupině a pomoci ze strany ostatních: rodiny, kamarádů, spolupracovníků, spolků, města, státu atd. U této kategorie lidí to platí několikanásobně především z toho důvodu, že tito jedinci často kompletně a náhle mění sociální prostředí se svými formálními i neformálními zákony. Proto vznikají následující otázky. Co pomáhá této minoritní skupině žít v majoritní společnosti? Jaké jsou charakteristické faktory pro život mimo svou vlast a co nebo kdo jim pomáhá zvládnout potíže různého charakteru: psychologické, emocionální, materiální a ostatní, spojené s pobytom v majoritní společnosti mimo svou vlast?

Cílem této práce je zjistit, jaké jsou zdroje sociální opory u imigrantů z východní Evropy, přesněji východoslovenské etnolingvistické oblasti. Teoretická část bude obsahovat deskripci a shrnutí poznatků o polysémantickém pojmu sociální opory. Dále bude popsán termín *imigrace* především ve vztahu k sociální a interkulturní psychologii, sociální práci

a sociální politice. V následující empirické části budou představeny metody výběru vzorku, získávání, zpracování, analýzy dat, a nakonec interpretace získaných výsledků.

Teoretická část

Tato část zahrnuje konceptualizaci a deskripci základních pojmů. Především se jedná o popis termínů, jako jsou sociální opora, migrace a imigranti z východoevropských států. Mimo jiné jsou zde také popsány aspekty migrační a integrační politiky, specifická sociální práce s touto cílovou skupinou a patologické jevy v současné společnosti spojené s cizinci.

1 Sociální opora

Sociální opora (social support) hraje významnou roli v existenci každého jednotlivce. Spojuje v sobě řadu dimenzí, jež jsou propojené a navzájem se ovlivňují. Sociální opora ve svém důsledku působí na spokojenost a důstojnost života člověka. Podílí se na sociálním, zdravotním, psychologickém a ekonomickém stavu jednotlivce.

Mareš (2002) píše, že činnost, kterou by se dalo popsat termínem *sociální opora*, jistě existovala i dříve. Člověk je sociální tvor a jeho existence bez společnosti je málo pravděpodobná. V určitých stádiích vývoje civilizací napříč kulturami společné soužití zajistilo přežití druhu Homo sapiens. Je evidentní, že vzájemná pomoc byla neoddelitelnou složkou prosperity primitivních komunit. Dokonce i na základě ontogenetického vývoje anatomicko-fyziologických prvků lze konstatovat, že bez péče během prvních let života tento druh nedokáže přežít. Totéž lze říct také o člověku poraněném, nemocném nebo člověku během posledních let života.

V některých historických obdobích komunita a participace na činnosti i životě v ní hrála rozhodující roli nejen pro uspokojivý život, ale také pro existenci. Například v případě ztráty sociálních vazeb a vyhnání na základě přestupku nebo z jiných důvodů člověk mohl ztratit nejen vztahy s lidmi, ale také se mohlo jednat o přístup ke zdrojům, zejména přírodním. V geograficky nepříznivých podmínkách by to mohlo ohrozit život. Baštecká (2013, s. 66) také zmiňuje: „*skupina je pro člověka jednotkou přežití, a pomáhání je základním způsobem žití ve skupině*“. Pro sociální práci jsou také důležité procesy v dějinách evropských společenství například v období středověku, kdy vznikaly bratrské společnosti, které vycházely z církevních komunit a pomáhaly lidem v nouzi: nemocným, starým, lidem bez domova.

V moderní společnosti je nedílnou složkou života stres, který souvisí například s řešením každodenních nebo dlouhodobějších úkolů s cílem uspokojení potřeb. V případě absence SO může dojít ke snížení kriticky důležitých vlastností organismu. Nedostatek SO se podílí na snížení resilience, tedy odolnosti vůči stresu, a tím pádem negativně působí

nejen na zdravotní stav, ale také na pocit spokojenosti jedince, jeho efektivitu fungování v societě při dosažení cílů. Mimo jiné absence SO vyvolává sociální deprivaci, která následně může způsobit rozvoj psychických poruch a také rozvoj somatických poruch (Kebza, 2005). Výzkumy poukazují na existenci signifikantního negativního vztahu mezi úzkostí a sociální oporou i signifikantního pozitivního vztahu mezi sociální oporou a životní spokojeností (Ježorská et al., 2013). Jinými slovy to znamená, že sociální opora pozitivně ovlivňuje pocit životní spokojenosti člověka závislého na alkoholu a také přispívá ke snížení úzkosti.

Jak je vidět, tento pojem je spojen s mnoha vědeckými a praktickými disciplínami. Vzhledem k obsahu této práce a také k oborové specifičnosti však nelze provést detailní deskripci všech dimenzí, do kterých tento termín zasahuje. Následující kapitola bude obsahovat společný teoretický základ a následně se soustředí na oblast, která je nejbližší oboru sociální práce – sociální fungování.

1.1 Vznik a definice pojmu

Jak již bylo zmíněno výše, pojem *sociální opora* je polysémantický termín, může přitom zahrnovat činnosti a jevy, které doprovázely lidstvo jeho prvopočátků. Účelné výzkumy se však realizovaly v Americe ve druhé polovině 20. století, konkrétně v 70. a 80. letech. Klíčový přitom byl pojem *social support*, jehož zavedení je spojováno s následujícími jmény: G. Caplan (1974), S. Cobb a J. Cassel (1974), jak uvádí Mareš (2009). Tato skupina vědců představovala sociální oporu jako *faktor odolnosti* (resistance factor), tedy že opora snižuje nepříznivý vliv stresových situací, ale v případě absence stresu a zátěžových situací nemá žádný přímý vliv na člověka. Jiní vědci tvrdili, že změny nebo absence SO mohou být v podstatě stresory nezávislé na tom, zda jsou přítomny jiné stresové situace. Třetí skupina vědců dospěla k závěru, že SO obsahuje oba efekty, tedy snižuje symptomy a dopady stresových situací (Thoits, 1985).

Teoretické ukotvení a výzkumy v oblasti sociální opory lze rozdělit na tři přístupy:

- stresu a jeho zvládání (the stress and coping perspective),
- sociální konstruktivistická (the social constructionist perspective),
- vztahová (the relationship perspective) (Lakey a Cohen, 2000).

Kebza (2005) uvádí, že se ve starší české literatuře objevuje podobný pojem – *sociální podpora* –, který definitivně obsahuje význam spíše v rámci systému sociální politiky a také sociálního zabezpečení v souvislosti s politickou strukturou státu.

Dále budou uvedeny nejrozšířenější definice, které se objevují v české a zahraniční literatuře.

1.1.1 Definice

Vzhledem k tomu, že v českém vědeckém segmentu s tímto pojmem pracují ve většině případů zdravotníci a jiní psychologové (Kebza, Křivohlavý, Šolcová, Mareš atd.), definice jsou podobné. Obecně by se je dalo rozdělit do dvou kategorií: na sociologické nebo sociálně-psychologické, které definují pojem se zaměřením na sociální adaptaci a sociální vztahy, a na zdravotnicko-psychologické aspekty, které zdůrazňují význam biologických a fyziologických funkcí spolu s psychickým a somatickým zdravím.

Jednu z nejstarších definic nabídl Sidney Cobb (1976), zahrnovala tři složky a zněla takto: „*Sociální opora je definována jako informace, která vede subjekt k přesvědčení, že je pečován a milován, uctíván a je členem sítě vzájemných závazků.*“ Další pohled nabídl Tardy (1985), podle kterého SO obsahovala pět dimenzí: směr, dispozice, popis/hodnocení, obsah a síť (Malecki et al., 2002).

Definice ze stručného psychologického slovníku se orientuje na resilienci vůči podnětům z prostředí, biologického přežití a také na adaptaci k frustracím. Nabízí ji Hartl (2004, s. 252): „*vztahová opora v okolí člověka; zvyšuje odolnost vůči stresu a chuť přežít prohry a krize; považovaná za pilíř duševního zdraví*“.

Další definici, se kterou je možné se v české literatuře často setkat, uvádí Křivohlavý a objasňuje SO následujícím způsobem: „*Sociální oporou v širším slova smyslu se rozumí pomoc, která je poskytována druhými lidmi danému člověku, nacházejícímu se v zátěžové situaci. Obecně jde o činnost, která tomuto člověku jeho zátěžovou situaci určitým způsobem ulehčuje*“ (Křivohlavý, 2009, s. 93). Toto pojetí se pokouší popsat daný termín jako přítomnost jednotlivců schopných pomoci člověku s cílem zmírnění jeho frustrace a odlehčení prožívání.

Udris (1990, in Kebza, 2005, s. 153) uvádí, že sociální opora může být „*probíhající transakce zdrojů mezi členy sociální sítě (social network) s explicitním, nebo implicitním cílem posílení či podpoření pocitů osobní pohody (well-being)*“.

Z hlediska sociálního fungování, podpůrné sociální sítě a zaměření na úkol je možné definovat pojem SO jako „*sociální fond, ze kterého lze čerpat v případě potřeby, systém sociálních vztahů, jejichž prostřednictvím se člověku dostává pomoci při snaze dostat nárokům a dosáhnout cílů*“ (Kebza, 2005, s. 151).

Ještě širší definici nabízí západní psychologie. Podle Americké psychologické asociace (American Psychological Association, 2023) sociální opora (social support) spočívá v „*poskytování pomoci nebo útěchy druhým, obvykle s cílem pomoci jim vyrovnat se s biologickými, psychologickými a sociálními stresory*“. Při tom je spojena s pomocí na úrovni jak mikrosociální, tedy blízkých, kamarádů, příbuzných, ale také makrosociální, tedy komunity, organizace a instituce.

Existují také další definice, které popisují termín *sociální opora*. Podle mého názoru však mají společné rysy s těmi definicemi, které už byly uvedeny výše. Jestliže by se daly zakomponovat do jednoho všechny definice, pak by to mohlo znít takto: pomoc mikro- nebo makrosociální s cílem uspokojení sociálních, psychologických, emocionálních a somatických potřeb nutných pro zachování homeostázy, spokojenosti a důstojnosti života.

1.2 Druhy sociální opory

Stejně jako v oblasti definování pojmu SO, v typologii a rozdělení také existuje více systémů třídění. V 80. letech 20. století vznikla typologie, se kterou se lze často setkávat nejen v české, ale také v zahraniční literatuře, orientuje se na obsah pojmu *sociální opora* a dělí ji na čtyři body (House, 1981 in Kebza, 2005):

- **emocionální** – obsahuje soucit, pocit příslušnosti k určité skupině, emocionální podporu, lásku a víru,
- **hodnoticí** – charakterizuje se subjektivním hodnocením komunikace a podílí se na sebereflexi, sebevědomí, zpětné vazbě atd.,
- **informační** – spočívá v poskytování důležité informace a doporučení pomáhající uspokojit potřeby,
- **instrumentální** – obsahuje materiální pomoc, například finanční pomoc, pomoc s bydlením, a také asistenci, která by vedla k soběstačnosti.

Jiné dělení navazuje na předchozí a přidávají se k tomu další aspekty (Tardy, 1985 in Malecki et al., 2002):

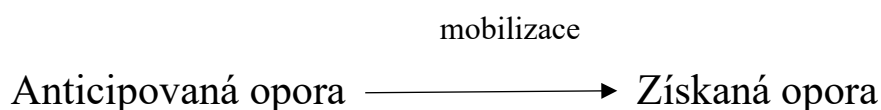
- **směr** (direction) sociální opory – je spojen s poskytováním a přijímáním SO,
- **uspořádání** (disposition) sociální opory – autor rozlišuje dostupnou (kterou můžeme čerpat) a využitou (kterou skutečně čerpáme),

- **popis a hodnocení** (description and evaluation) – spočívá v tom, zda bylo hodnocení SO, nebo jenom popis určité opory,
- **obsah** (content) – je shodný s modelem, který je uvedený výše (emocionální, instrumentální, hodnotící a informační),
- **sít'** (network) – charakterizuje se podpůrnou sociální sítí jednotlivce (přátelé, příbuzní, kolegové, komunity, organizace atd.).

Někteří vědci diferenciují SO v rámci sociologických koncepcí a rozlišují při tom **strukturální** (formální příslušnost k nějaké skupině, členství v komunitě, sociální role) a také **funkční** (charakterizuje se kvalitou vztahu) (Ganster a Bart, 1988, in Kebza, 2005). Existuje také dělení s orientací na sociologii, které obsahuje oporu poskytující zpětnou vazbu (**feedback**), oporu ve vedení (**guidance**) a oporu socializační (**socializing**) (Laereiter et al., 1977, in Kebza, 2005).

Stojí za to také zmínit, že existuje **individuální** SO, která se charakterizuje aktivní cílenou činností jednotlivce, který chce pomoci svému bližnímu, a **institucionální**, kterou poskytují organizace v rámci zdravotnického a sociálního systému (Kebza, 2005, s. 151).

Kromě již zmíněných koncepcí diferenciací SO v literatuře existuje také dělení, které je spojeno s emocionální a kognitivní složkou člověka. Důležitý je zde termín **anticipace**, který uvedl vědec považovaný za zakladatele současné experimentální psychologie – W. Wundt. Kebza (2005) proto uvádí a popisuje oporu **anticipovanou**, tedy očekávanou, a oporu **získanou**, tedy tu, kterou člověk reálně obdržel. Jako mezičlánek přidává složku **mobilizace**.

Anticipovaná SO se charakterizuje očekáváním jedince, že okolí, tedy blízké osoby, mu pomůže v případě potřeby. Tento mechanismus mimo jiné souvisí se sociální percepcí, která následně zahrnuje i temperamentové a charakterové vlastnosti jednotlivce, jako jsou extraverte/introverze, sebehodnocení, sebevědomí, sebejistota, lokalizace kontroly (locus of control). Dále je spojena s pocitem akceptace neboli přijetí a také pocitem příslušnosti k určité skupině, který se podílí na sociálním začlenění. **Mobilizace** (nebo jinými slovy aktivace) znamená činnost zaměřenou na uspokojení potřeb přítomnosti opory a na

vyhledávání těch, kdo mohou tyto potřeby uspokojit. To znamená, že anticipovaná sociální opora souvisí především se subjektivní složkou a reflexí, na rozdíl od **získané** opory, která je objektivním aspektem, tedy dostalo-li se člověku pomoci a v jaké míře, nebo nedostalo. Důležitými charakteristikami jsou přitom čas, místo a konkrétní osoba nebo skupina osob. Čas hraje roli v tom, zda se jednotlivci dostalo pomoci v tom okamžiku, kdy to chtěl, nebo tehdy, kdy už to nepotřeboval. V závislosti na situaci roli hrají také místo, osoby a jejich sociodemografické charakteristiky. Například v pracovním prostředí by nejlepší byla podpora nadřízeného, nehledě na to, že rodina ve většině případů má bližší vztah. Záleží také, zda osoby z okolí mají společné znaky, jako jsou národnost, pohlaví, věk, zájmy a názory, a také zda mají zkušenost s podobným problémem (Kebza, 2005).

1.3 Úrovně sociální opory

V sociální práci bývá běžné rozdělení na úrovních práce v rámci komunity, práce v menších skupinách a individuální práce (Matoušek, 2013). Kebza (2005) dělí sociální oporu také na tři úrovně v závislosti na velikosti sociální skupiny:

- **mikroúroveň** – zahrnuje kvalitu vztahu v nejbližším okolí jednotlivce, například s partnerem nebo partnerkou, dětmi, blízkou rodinou a nejbližšími přáteli,
- **meziúroveň** – zahrnuje vztahy v rámci sociální sítě, tedy v rámci profesních, zájmových a jiných aktivit,
- **makroúroveň** – zahrnuje vztahy a působení v rámci větších sociálních skupin, komunit a organizací ve společnosti.

Lze vyvodit závěr, že v ontogenetickém vývoji mají určité úrovně preferovanější a důležitější význam. Lze to také spojit i se stránkou sociální a kulturní, což následně souvisí s migranty. Rozdělení na úrovně je důležité v tom smyslu, že vzhledem k situaci určité skupiny mohou mít větší význam. Několikanásobně to platí u migrantů.

1.4 Funkce a vliv sociální opory

Odborníci napříč obory se vyjadřují k tomu, že SO má bezpochyby vliv na život jak jednotlivce, tak i celé společnosti. Týká se to různých oblastí vědeckého zkoumání:

psychologické, sociologické, zdravotnické, ekonomické, politické, kulturní, náboženské atd. Na základě definic a diferenciací termínu SO, které zachycují široké oblasti lidského života z dostupné české, a také zahraniční literatury, lze odvodit následující funkce sociální opory:

- **preventivní a protektivní** – týká se především zdravotní složky a charakterizuje se zvýšením resilience a snížením vulnerability vůči distresu a negativním stresogenním faktorům, které mohou vést k rozvoji somatických a psychických patologií,
- **psychologická** – odpovídá za rozvoj a udržení emocionální rovnováhy, podílí se na pocitu příslušnosti k určité skupině, reguluje sebevědomí jednotlivce,
- **socializační** – charakterizuje se přístupem k informacím poskytovaným okolím ve formě výchovy zaměřené na sociální začlenění, na osvojení všeobecných a specifických kulturních norem, chování a morálních norem,
- **ekonomická** – přispívá k udržení sociálně-ekonomického statusu a přístupu ke zdrojům v societě (Kebza, 2005; Křivohlavý, 2009; Mareš, 2002).

Řada studií poukazuje na pozitivní vliv SO, což souvisí především s působením proti negativním stimulům vnějšího prostředí, jinými slovy vlivům stresogenních situací. Dlouhodobě působící negativní stres neboli distres může vyvolávat nežádoucí změny psychopatologického nebo somatopatologického charakteru v organismu, které zhoršují kvalitu života jednotlivce (Kebza, 2005).

Vědecké studie ukazují, že SO má význam v rozvoji depresivní symptomatiky v populaci a byla nejdůležitějším prediktorem vzniku deprese. To znamená, že u lidí s nižší mírou sociální opory častěji docházelo k rozvoji depresivních poruch. Lidé s lépe rozvinutými sociálními vztahy byli více chráněni proti depresi. Odborníci také zjistili, že SO hraje roli v rozvoji psychosomatických poruch a posttraumatické stresové poruchy (PTSD) spojené s katastrofami přírodního a antropogenního charakteru. Kromě psychopatologických aspektů SO se také podílí na somatické složce zdraví. Tudiž lidé vystavení dlouhodobému působení stresu a nízké SO jsou ohroženi chronickými nemocemi. Například jedinci se zvyšující se úrovní stresu a nedostatečnou sociální oporou vykazovali vyšší úroveň imunoglobulinů třídy IgG neboli protilátek v lidském těle. U pacientů s nízkou úrovní SO docházelo k výskytu kardiovaskulárních onemocnění, tedy srdečních a cévních chorob. Byl také zjištěn vztah mezi SO a úmrtností z důvodu kardiovaskulárních chorob u osob s problémy v sociální integraci, tedy osob sociálně deprivovaných nebo izolovaných.

V neposlední řadě absence SO může negativně působit na jiné fyziologické systémy, například hormonální, metabolické atd. (Kebza, 2005, s. 156–158).

Psychologická funkce spočívá v citové vazbě v mezilidské interakci: (sebeidentifikace, pocity příslušnosti k určité skupině, emoce, jako jsou empatie, láska, podpora). Důležitý zde je také vztah k sociální percepci, na které se podílí hodnocení sebe i druhých, vnitřní jistota atd. (Kebza, 2005).

V sociologické terminologii sociální opora hraje roli v začlenění člověka do společnosti a následném plnění jeho sociální role jako článku společnosti. Je patrné, že v případě dysfunkce nebo afunkce v oblasti mikrosociální, tedy intimních neboli blízkých vztahů, dochází k problémům v přebírání společenských a kulturních hodnot, rozvoji morálky a celkovém fungování, které může mít za následek marginalizaci a sociální exkluzi, tedy vyloučení na okraj společnosti (Matoušek, 2013).

Ekonomickou funkci lze popsat jako přístup jedince ke zdrojům a materialnímu blahu moderní civilizace. V případě rozvinutých kvalitních mezilidských vztahů lze předpokládat, že osoba v případě potřeby může využít zdroje, které nevlastní. Například se může jednat o zapůjčení rodinného auta, finanční pomoc od příbuzných nebo pomoc se stěhováním, stavbou atd.

Z výše uvedeného vyplývá, že funkce jsou těsně vzájemně propojeny a také se navzájem ovlivňují. Nedostatečná úroveň sociální opory může vyvolávat potíže ve fungování člověka ve všech oblastech života, a tím se stává složkou absence, která je v existenci moderní společnosti stěžejí představitelná.

1.4.1 Negativní vliv sociální opory

V oblasti zdravotnictví, například v klinické farmakologii, podávání nadměrného množství léků může mít negativní účinek a zhoršit příznaky nemoci. Stejně jako v oblasti psychologie hyperprotektivita, tedy nadměrná péče o dítě, dospělého klienta nebo pacienta může vyvolat opačný efekt. Totéž existuje i v rámci sociální opory, kdy může docházet k nežádoucím a negativním účinkům, které popisují v odborné literatuře termíny *problematická opora* nebo *sociální negativita* (Kebza, 2005).

Je evidentní, že činnost člověka během života je spojena s psychickými procesy: kognitivními, emočními, volními. Člověk nejedná jako poslušný robotický produkt reagující na předepsané příkazy. I když je do určité míry jeho chování determinováno, nelze jej se stoprocentní jistotou predikovat. Jedinec může pomoc poskytovat i odmítat, nabízet a být

pasivní, navíc může nedodržovat slíbený model chování. Do interakce a spolu s tím i do SO zasahují nejen altruistické aspekty vyznačující se nezištnou pomocí, empatií a podporou, ale také egoistická složka lidské populace, již charakterizuje nedokonalá konkurence, tedy podvody, lži, licoměrnost, faleš, kdy může docházet k manipulaci atd. (Kebza, 2005). Tyto aspekty mohou formovat chybné představy v rámci anticipované neboli očekávané SO. To znamená, že v případě neupřímného jednání okolí a nadměrné důvěřivosti jednotlivce se vytvářejí mylné přesvědčení a jistota v tom, že pomoc bude poskytnuta. Reálná získaná opora se tak může lišit, což následně vede ke zklamání, pocitům méněcennosti, nejistotě a v konečném důsledku k nezvládnutí zátěžové situace. Například pracovník na základě subjektivně hodnocené příjemné komunikace s kolegy na pracovišti dochází k závěru, že mu poskytnou oporu v případě potřeby. Kolegové však nejenže žádnou podporu neposkytnou, ale navíc se vysmáli pracovníkovi, který pomoc potřeboval. Důsledkem toho se anticipovaná sociální opora u pracovníka může snížit a spolu s tím i takové složky jako motivace, sebejistota, sebehodnocení, může se objevit úzkost atd. Nicméně přítomnost nerealistické anticipované SO nemusí vést ke zklamání v případě, že člověk situaci zvládne bez přispění okolí.

Zároveň nadměrná podpora okolí může vyvolat snížení vlastní motivace zvládat překážky a dosahovat cíle. Jako krátkodobé důsledky mohou vznikat pocity méněcennosti, neschopnosti apod. Dlouhodobými důsledky mohou být snížení soběstačnosti, zvýšení závislosti na ostatních a také formování parazitických modelů chování, kdy jedinec očekává, že okolí bude uspokojovat jeho potřeby. Pro okolí to může mít také negativní vliv, tedy působit demotivaci pečujícího a jeho frustraci (Kebza, 2005). Například v případě práce s chronicky nemocnými pacienty profesionál může ztratit zájem a naději na uzdravení nebo realizaci potenciálu klientů.

Krause (in Kebza, 2005) ukazuje, že existují lidé, kteří jsou ochotni řešit problémy sami, tedy bez pomoci okolí. O podporu požádají jen v případě neschopnosti uspokojit potřeby vlastními silami. Z toho lze odvodit důvod, že prospěšnější bude motivovat schopné klienty ke změně než realizovat změnu za ně. V sociální práci a jiných pomáhajících profesích podobné situace popisuje fenomén „kontrola versus pomoc“ (Úlehla, 2007).

1.5 Zdroje sociální opory

Kebza a Šolcová (1999, s. 1) uvádí: „Zdroje sociální opory (*support resources*) jsou součástí systému sociálních vztahů (*social network*) jedince.“ Pojem *sociální síť* se začal objevovat ve výzkumech již ve druhé polovině 20. století a souvisel se sociálními vztahy. Tak například lze považovat sociální síť za „hlavní zdroj sociální opory, zahrnující komponenty (kategorie), jejichž prostřednictvím se efekt sociální opory realizuje“ (Tardy, 1985, in Kebza, 2005, s. 160). Typickými charakteristikami jsou zde kvalita a kvantita vztahu v rámci sítě, které jsou ovlivněny sociodemografickými charakteristikami jednotlivce.

Objevuje se zde také termín *podpůrná síť*, který označuje ty členy v rámci vztahu jednotlivce, kteří mohou poskytnout pomoc. Takové zdroje lze rozdělit v závislosti na univerzální dostupnosti na:

- **osobní** – rodina, přátelé, kolegové v práci, menší komunita,
- **institucionální** – organizace a odborníci, tedy sociální pracovníci/pracovnice, psychologové a psycholožky, lékaři atd. (Kebza a Šolcová, 1999).

Sociální opora a její obsah, jak lze odvodit z výše uvedeného, není statická proměnná, ale dynamická. To znamená, že se během života mění v závislosti na potřebách, charakterových a kognitivních vlastnostech, pohledech a názorech, životních zkušenostech, preferencích a prioritách, zájmech atd. Lze také říct, že SO je závislá na demografických a sociokulturních aspektech jednotlivce, tedy že může být do určité míry kulturně determinována.

Na základě rozdělení na úrovně, které byly uvedeny výše (makro-, mezi-, mikroúroveň), lze podobným způsobem odvodit zdroje sociální opory:

- **intimní a osobní** – rodiče, partner/ka, blízcí přátelé, blízcí příbuzní, tedy ti, s kým máme těsný vztah,
- **společenské** – širší rodina, kolegové v práci, kamarádi, tedy ti, se kterými se známe, ale kvalita vztahu je nižší než s blízkými,
- **veřejné** – organizace, spolky, sdružení, větší komunita, tedy sociální služby, nemocnice atd.

Podpora může pocházet jak z určitých zdrojů, tak i ze všech. Pomoc může zahrnovat různé formy (APA, 2023). Například v případě psychologických a emocionálních potíží se

lze obrátit na partnera/partnerku, rodinu, na kamarády a kolegy v práci nebo ve sportovním týmu, na psychology a sociální pracovníky. V případě materiálních problémů pomoc může být poskytnuta ze strany blízkého příbuzenstva, nebo ji může poskytnout nadřízený, který nabídne zálohu. V případě sociálního ohrožení člověk může obdržet pomoc od státních organizací v rámci systému sociálního zabezpečení. Totéž platí i pro informační složku, která spočívá v poskytování a přijímání informací, tedy cenných životních rad nebo doporučení pedagogů v akademické oblasti, kolegů v pracovní oblasti, a také v rámci služeb, jako jsou služby sociálního poradenství.

V současném globalizujícím se světě se struktura a forma sociálních vztahů také razantně mění. Člověk má k dispozici mnohem větší kvantitu sociálních vazeb. Například prostřednictvím sociálních sítí a jiných prostředků na internetu kontakt mezi lidmi může být těsný nehledě na vzdálenost. Setkání s příbuznými, kamarády, kolegy za účelem pomoci je možné na jakékoli vzdálenosti na vizuální a také audiální úrovni. Proto je dnes aktuálnější téma toho, jak se mění zdroje sociální opory v souvislosti se změnou místa bydliště a migrací do jiných států. V čem se tyto zdroje liší od majoritní společnosti, a jak fenomén sociální opory souvisí s integrací a prožíváním lidí v těchto situacích.

2 Migrace a migranti

Během historických období a dějin lidstva člověk nejčastěji trávil celý život v rámci jedné lokality a spolu s tím i stejné společnosti. Technický pokrok a globalizace umožnily člověku pohyb mezi destinacemi napříč celou zeměkoulí. Podle IOM na mezinárodní úrovni však neexistuje univerzální a přesná definice pojmu *migrace* (International organization for migration, 2023).

Tento jev lze chápat různě v závislosti na tom, v rámci jaké vědy je používán. Například v oblasti biologie je spojen s flórou a faunou, tedy se zvířaty a rostlinami (Sociologická encyklopedie, 2017). Také se může používat v IT a označovat například procesy s daty nebo softwarem. Nejčastěji je však migrace spojována s oblastí humanitních věd, jako jsou sociologie, ekonomie, psychologie, politologie a také demografie. Společným znakem je však proces, který lze charakterizovat jako stěhování a přemísťování (Cambridge University, 2023; Britannica, 2022). Vzhledem k cílům však bude popsán především termín, který je spojen s člověkem. V anglické literatuře se lze také setkat s pojmem *lidská migrace* (human migration).

V této kapitole budou popsány základní definice pojmu *migrant* a s ním souvisejících termínů, především v rámci související legislativy ČR. Dále bude následovat deskripce druhů migrace a popis skupiny migrantů z východní Evropy.

2.1 Definice, právní ukotvení pojmu a typologie

Obecně, cizincem může být nazývána osoba, která je cizí, to znamená netypická majoritní neboli většinové společnosti. Naopak méně početná skupina v populaci neboli minoritní na určitém území s odlišným etnickým backgroundem a jiným než českým občanstvím, je označována jako etnická neboli národnostní menšina. Přístup k systému sociálního zabezpečení, veškerá práva a povinnosti migranta na území ČR jsou založené na tom, jaký je jeho pobytový status. Přiznávaný status je určený zpravidla délkou a účelem pobytu, od kterého jsou odvozována další práva a povinnosti. V neposlední řadě, může to také souviset se sebeidentifikací, tedy člověk může být příslušníkem více národností nebo narozeným občanem ČR ale považovat sebe za Slováka, Němce, Rusa, Vietnamce, Ukrajince atd

V následující podkapitole budou definovány důležité pojmy, které souvisí s termínem a charakteristikou migrantů: cizinec, uprchlík, azylant atp.

2.1.1 Definice a právní ukotvení pojmu

Obecně cizincem může být nazývána osoba, která je cizí, to znamená netypická pro majoritní neboli většinovou společnost. Naopak méně početná skupina v populaci neboli minoritní na určitém území s odlišným etnickým původem a jiným než českým občanstvím je označována jako etnická nebo národnostní menšina. Přístup k systému sociálního zabezpečení, veškerá práva a povinnosti migranta na území ČR jsou založeny na tom, jaký je jeho pobytový status. Přiznávaný status je určen zpravidla délkou a účelem pobytu, od kterého se odvozují další práva a povinnosti. V neposlední řadě to může také souviset se sebeidentifikací, tedy člověk může být příslušníkem více národností nebo narozeným občanem ČR, ale považovat se za Slováka, Němce, Rusa, Vietnamce, Ukrajince atd.

V následující podkapitole budou definovány důležité pojmy, které souvisí s termínem a charakteristikou migrantů: *cizinec, uprchlík, azylant* atd.

2.1.2 Definice a právní ukotvení pojmu

Někdy se lze setkat s pojmem *migrant*, který vyskytuje spíše jako tolerantnější alternativa pojmu *cizinec*, který může někomu připadat pejorativní. Dohnalová však uvádí (2012, s. 6): „*Termín cizinec je legislativní povahy, na rozdíl od termínu migrant, který neodkazuje k pobytovému statusu, nýbrž k jeho ne tuzemskému původu.*“ Proto následující definice budou čerpány především z zákonů ČR. Pobyt cizinců na území je definován následujícími zákony – zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, a zákonem č. 325/1999 Sb., o azylu, dále také zákonem č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně.

Podle definice ze zákona (§ 1, zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR) „*cizincem se rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské unie*“. Na základě této definice lze konstatovat fakt, že nezávisle na pobytovém statusu, důvodu a způsobu vstupu na území se člověk považuje za cizince.

Zvláštní kategorii migrantů tvoří uprchlíci. Základní definici pojmu **uprchlík** lze najít v Úmluvě o právním postavení uprchlíka (Ženevská konvence) přijaté OSN v Ženevě roku 1951. Tato konvence popisuje uprchlíka jako osobu, která se nachází mimo svou domovskou

zemi a nechce nebo nemůže se tam vrátit na základě oprávněných obav z pronásledování z náboženských, rasových, etnických a dalších důvodů. Lze sem také zařadit lidi, kteří se museli odstěhovat z důvodu přírodní, antropogenní katastrofy nebo válečného konfliktu (Günterová in Matoušek et al., 2010). V případě, že cizinci hrozí něco z výše uvedeného, poskytuje se mu v ČR mezinárodní ochrana formou azylu nebo doplňkové ochrany.

Uprchlík musí mít nějaký pobytový status. Zákon ČR definuje uznaného uprchlíka jako **azylanta**. Je to „*cizinec, kterému byl udělen azyl, a to po dobu platnosti rozhodnutí o udělení azylu*“ (MV ČR, 2023). To znamená, že v případě, že cizinci-uprchlíkovi nebude uznán azylový pobyt, hrozí mu vyhoštění. Azylem se nazývá „*ochranný status, který stát poskytuje státnímu příslušníku třetí země nebo osobě bez státní příslušnosti v souvislosti s rizikem jejího pronásledování z důvodů přesně vyjmenovaných v mezinárodních i národních právních*“ (MV ČR, 2023).

Dalšími důležitými pojmy zde jsou doplňková ochrana a dočasná ochrana. Na rozdíl od azylu však je udělována na určitou dobu. Doplňková ochrana zahrnuje osoby nespĺňující důvody pro udělení azylu, ale po návratu do původního státu by jim hrozilo skutečné nebezpečí ohrožení života nebo lidské důstojnosti, například uložení nebo vykonání trestu smrti, mučení atd. Dočasná ochrana má za cíl zmírnit tlak na azylové odbory z důvodu početného přílivu osob z nepříznivých a život ohrožujících lokalit. Obecně se počítá, že po zmírnění situace se osoby vrátí do místa původního bydliště (MV ČR, 2023).

2.1.3 Typologie lidské migrace

Migrace by se dala rozdělit podle různých kritérií. V návaznosti na kapitolu o právních aspektech podle délky trvání lze migraci členit na dočasnou a trvalou neboli **krátkodobou** a **dlouhodobou**. Ministerstvo vnitra ČR označuje krátkodobý pobyt jako „*pobyt v maximální délce 90 dní v jakémkoli 180denním období, kterým se rozumí období 180 dnů bezprostředně předcházející každému dni pobytu*“. Dlouhodobý pobyt tedy je pobyt nad 180 dnů. V této souvislosti je také důležité zmínit **trvalý pobyt**, o který cizinec může požádat po pěti letech nepřetržitého života v ČR (MV ČR, 2023).

Z hlediska práva ji lze dále dělit na **legální** a **nelegální**. Legální migraci lze pojímat jako „*proces řízeného, státem kontrolovaného přistěhovalectví*“. To znamená, že se cizinec dostává na území, kde následně pobývá v souvislosti s právními předpisy a za nějakým účelem, na jehož základě mu státní orgán vydal povolení k pobytu na území. Může to být

práce neboli zaměstnání, vzdělání, sloučení rodiny, podnikání atd. Na opačné straně **nelegální migrace** „probíhá bez kontroly a řízení ze strany cílových zemí“ (MV ČR, 2023). Vstup a pobyt jsou v tomto případě neoprávněné. V souvislosti s tím se rozlišuje **neorganizovaná** a **organizovaná** (MV ČR, 2023). Z podstaty slov plyne, že organizovaná migrace probíhá s pomocí ostatních lidí, kteří zajišťují nelegálním migrantům pohyb do určitých destinací. Neorganizovaná je spojena s ojedinělými případy, kdy se migranti snaží vlastními silami dostat se na území například pěšky, nebo se schovávají v dopravních prostředcích.

Jestliže kritériem pro rozdělení bude nějaké geografické teritorium a územní jednotka v rámci jednoho státu, federace nebo konfederace, pak mluvíme o migraci vnitřní a vnější. Tedy pohyb v rámci jednoho území a hranic je označován za **vnitřní** a pohyb mezi nimi za **vnější**, ta bývá označována za mezinárodní. Například stěhování v rámci jednoho státu mezi kraji, tedy z Ústeckého do Středočeského kraje, je pohyb uvnitř České republiky. Naopak stěhování z Prahy do Drážďan je pohybem mimo hranice ČR, tedy vnějším. Totéž platí i pro federace, jako jsou Spojené státy americké, i když některé státy mohou mít různé legislativní předpisy, na rozdíl od územních jednotek ČR. V případě konfederace, jako je například Evropská unie, státy zachovávají suverenitu, ale pohyb osob v rámci Schengenského prostoru je volný, stejně jako v rámci jednoho státu. V tomto případě i stěhování z ČR do Německa lze označit za vnitřní migraci.

Pohyb z menších obcí nebo venkova do hlavního města se nazývá **urbanizace** a v rozvojových zemích souvisí s procesy industrializace a nabídkami volných pracovních míst.

Z hlediska ročních období některé lokality v rámci státu nebo kontinentu mohou být navštěvovány víc, v tomto případě se jedná o **sezonní migraci**. Pro vyspělé země bývá běžné, že lidé během zimních měsíců jedou lyžovat na hory a v létě jezdívají k moři. Spolu s tím také roste potřeba tyto lidi obsluhovat, a tím pádem se také zvyšuje poptávka firem, jako jsou hotely a restaurace v populárních lokalitách, tedy nabídka práce pro sezonní profese. Dále se lze setkat s pojmem **kyvadlová migrace**, která označuje pravidelný střídavý pohyb osob mezi státy, který nemusí záležet na ročních obdobích. Takto lze z hlediska destinací migraci dělit na **tranzitní**, kdy země je dočasným místem pobytu, což zjednoduší usídlení v žádanější zemi, a **cílovou**, kde migrant skutečně chce zůstat.

Jistě by se dala provést diferenciací migrantů na základě důvodů k migraci. Z hlediska Ústavy ČR to má rozhodující vliv na status cizince a na jeho práva na určitém území.

Organizace spojených národů a Evropský parlament uvádí několik důvodů k migraci (UN, 2023, Europarlament, 2023). Klasifikovat je lze následujícím způsobem:

- **environmentální,**
- **demografické,**
- **ekonomické,**
- **sociokulturní,**
- **politické.**

K environmentálním neboli přírodním důvodům patří především klimatické změny a dostupnost zdrojů kriticky důležitých pro přežití, jako jsou voda, jídlo atd. Dále sem náleží také stěhování z důvodu přírodních katastrof, jako jsou zemětřesení, povodně, hurikány atd. Demografické faktory souvisí s věkovou a pohlavní strukturou společnosti především v rámci reprodukce a profesního uplatnění v kapitalistických systémech. S těmito faktory jsou těsně spojeny faktory ekonomické. Například v případě převažujícího množství lidí produktivního věku a nízké nabídky zaměstnání na trhu práce se vytváří vysoká konkurence a spolu s tím se zvyšuje nezaměstnanost, lidé se proto stěhují jinam, aby se mohli uplatnit. S ekonomickými faktory především souvisí kvalita života, konkurence na trhu práce a výše reálné mzdy, tedy kolik zboží a služeb lze nakoupit za určitou peněžní částku v určité lokalitě. K sociálním faktorům se řadí například sloučení rodiny, možnost získat vzdělání a navazování nových vztahů, sociální jistota. Ke kulturním lze počítat jazykové preference, tradice a realizaci zájmových aktivit dostupných pro určitý region. Do politických faktorů spadá široká škála aspektů, které souvisí i s ostatními faktory. Pro někoho mohou hrát důležitou roli odlišný socioekonomický, a tedy i politický systém, politická práva a svobody, možnosti participace na životě a řízení společnosti. K politickým faktorům by se daly zařadit i válečné konflikty, které také stimulují lidi ke změně místa pobytu.

Pro ČR jsou však z hlediska vnější migrace charakterističtější spíše ekonomické a sociokulturní faktory, které souvisí se zaměstnaností, vzděláváním a sloučením rodiny (Drbohlav, 2010).

2.2 Imigrace do ČR v současnosti

Jak již bylo zmíněno výše, migraci lze rozdělit podle určitých kritérií. Tak například pohyb z perspektivy velké administrativní jednotky, jako je stát, lze označit směry. Přesun obyvatelstva směrem ven ze státu je označován jako **emigrace**, naopak stěhování jednotlivců do určitého státu je považován za **imigraci** (Sociologická encyklopedie, 2017). Drbohlav

(2010) uvádí, že v souvislosti s politickými transformacemi ve 20. století došlo k nárůstu mezinárodní migrace. Zatímco v 90. letech byla Česká republika spíše tranzitní zemí, v posledních 20 letech bývá pro migranty zemí cílovou. ČR tradičně patří mezi země s velmi nízkou nezaměstnaností. Tyto ukazatele platí nejen pro tuzemské obyvatele, ale i pro cizineckou část obyvatelstva v ČR. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Co-operation and Development) uvádí, že Česko je země s nejvyšším podílem zaměstnaných osob pocházejících z jiných států na celkovém podílu cizinců v ČR (OECD, 2021).

Statistika od roku 2004 ukazuje, že cizinců na území ČR každoročně přibývá. Celkový počet dlouhodobě legálně pobývajících cizinců na území České republiky podle údajů ze stránek Českého statistického úřadu (ČSÚ) byl ke konci roku 2021 **658 600** osob, podíl cizinců na celkové populaci ČR tak tvořil cca **5,8 %** (Cizinci, 2023). Drbohlav (2010) kategorizuje cizince v ČR následujícím způsobem:

- **občané EU,**
- **občané třetích zemí,**
- **azylanti,**
- **žadatelé o mezinárodní ochranu.**

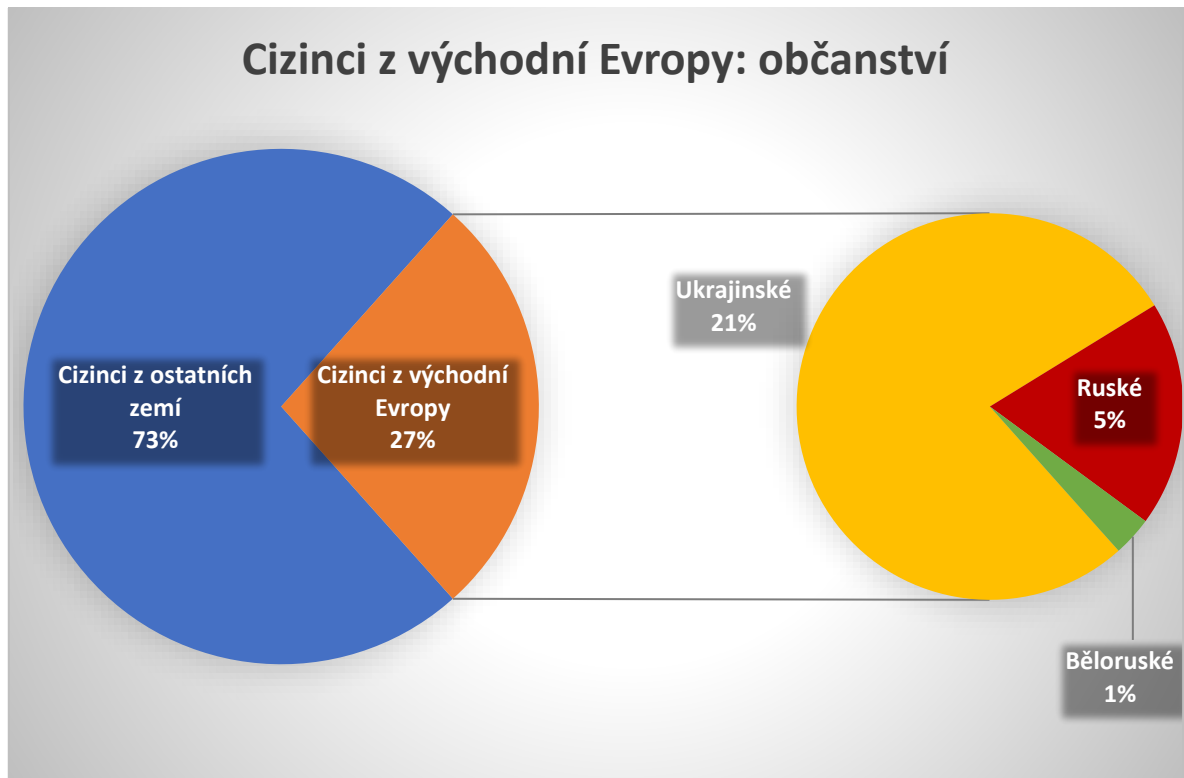
Občané EU v roce 2021 měli 33,7% podíl na celé cizinecké populaci v ČR, přičemž šlo většinou o příslušníky zemí střední Evropy sousedících s ČR (Slovenska, Polska, Německa) i těch, které s ČR nehraničí (Rumunská, Bulharska). Mezi největší skupiny cizinců občanů EU řadíme osoby se slovenským (17 %) a rumunským (3 %) občanstvím. Nejpočetnější skupinu podle ČSÚ představují občané třetích zemí, kteří tvoří téměř polovinu všech cizinců v ČR (**48,7 %**).

2.2.1 Imigranti z východoevropských států v ČR

2.2.1.1 Demografická charakteristika

Mezi početně nejvíce zastoupené občany třetích zemí legálně pobývajících v ČR patří státní příslušníci Ukrajiny (187 591 osob), Vietnamu (64 581 osob), Ruské federace (45 506 osob), Běloruska (7 941). Ostatní cizinci mají mnohem menší podíl na celkové populaci cizinců v ČR. Množství státních příslušníků ze zemí východní Evropy tak dohromady tvoří **241 038** nebo přibližně **36,5 %** všech cizinců na území. Ve vztahu k populaci ČR je to cca **2,3 %** (ČSÚ, 2021).

Obrázek 1: *Cizinci z východní Evropy*

Zdroj: Český statistický úřad. **Zpracování:** autor.

Na základě výše uvedených statistik a výpočtů lze vidět, že občané východoevropských zemí mají dostatečně velký podíl na celkové populaci lidí žijících v ČR. Vzhledem k událostem ve východní Evropě v roce 2022 (válečný konflikt) se podíl legálně pobývajících migrantů z Ukrajiny razantně zvýšil. Ministerstvo vnitra ve své čtvrtletní zprávě o migraci za 3. čtvrtletí 2022 uvádí:

„Ke konci září bylo v České republice vydáno celkem 412 618 dlouhodobých víz za účelem dočasné ochrany.“

Z toho plyne, že v ČR k 30. září 2022 bylo celkem registrováno **1 091 098** osob cizí státní příslušnosti, což je cca **10,4 %** lidí žijících v ČR. Přechodný pobyt zde má **759 747**, trvalý pobyt **331 351 osob** (MV ČR, 2022). Vzhledem k těmto údajům lze konstatovat, že občané z východní Evropy hrají významnou roli a ovlivňují život majoritní společnosti.

2.2.1.2 Geografická a sociokulturní charakteristika

Východní Evropa, jako geografická a politická jednotka, může být vnímána v závislosti na zdroji. Například podle Organizace spojených národů (OSN) západní hranici východní

Evropy tvoří státy Polsko, ČR, Slovensko, Rumunsko a Bulharsko. Ústřední zpravodajská služba (Central Intelligence Agency [CIA]) na webu Worldbook řadí sem jenom postsovětské státy jako západní hranici východní Evropy, tedy Ukrajinu, Bělorusko, Rusko, Moldovu a pobaltské země, na rozdíl od OSN, která řadí Pobaltí do severní Evropy. Existuje také dělení, kde ani pobaltské země ani státy, které mohou spadat do střední Evropy, jako ČR, Slovensko, Polsko atd., nejsou součástí východní Evropy. Na základě mnoha dělení však lze konstatovat fakt, že všechny typy se shodují v tom, že jistě zahrnují postsovětské státy Bělorusko, Ukrajinu a západní část Ruska do východní Evropy (obr. 2).

Obrázek 2: *Východní Evropa: politická mapa*

Zdroj: CIA Worldbook

Výše uvedené země lze zařadit do jedné kategorie nejen z geografického hlediska, ale také v souvislosti s historickým kontextem, zvláště v období po roce 1917, kdy byly jednou z nevlivnějších částí Svazu sovětských socialistických republik (SSSR). Toto historické a předešlé historické období ukotvilo podobné society. Kromě podobných a někdy společných kulturních tradic jsou tyto země nositeli převážně pravoslavného křesťanského náboženství na úrovni státu (státní svátky), na rozdíl od zemí střední Evropy, jako jsou Polsko, ČR, Slovensko atd., kde převažuje katolické křesťanství. Lingvistická složka je také společná lidem z těchto států. Třebaže Ukrajina nemá uveden ruský jazyk jako státní, jak je tomu v případě Ruska a Běloruska, velká část obyvatelstva využívá jenom ruský jazyk, nebo kombinuje ruský a ukrajinský jazyk (Barrington a Faranda, 2013).

Nehledě na geografickou blízkost a kulturní podobnost, důležité jsou také rozdíly, které spočívají především v motivaci a důvodech k emigraci, z čeho se tvoří demografické rozdíly jak v socioekonomickém postavení, tak i v tom, jak jsou občané těchto států vnímáni majoritní skupinou. Například cizinci z Ukrajiny většinou mají socioekonomické důvody k migraci, které se projevují kyvadlovou migrací a remitencí, tedy s vyděláváním peněz v rámci hostitelského státu a jejich následným posíláním do domovské země, obvykle rodinným příslušníkům (Drbohlav, 2015). Statistiky také ukazují, že většina ukrajinských mužů pracovala ve stavebnictví a jiných nízkokvalifikovaných zaměstnáních (Drbohlav, 2010). Statistika vzdělání ČSÚ také poukazuje na to, že většina lidí má střední a nižší vzdělání (ČSÚ, 2022). Dále Drbohlav (2015) zmiňuje, že ukrajinské ženy pracují nejen jako obslužný personál v úklidu, ale také v rámci pečovatelských služeb v sociálních a zdravotních zařízeních. Na rozdíl od ukrajinských občanů Rusové a Bělorusové bývají zaměstnáváni na prestižnějších pozicích díky dokončenému vysokoškolskému vzdělání a také lepší finanční situaci již před vstupem na území.

3 Integrační a migrační politika v ČR

Migrační politiku obecně lze pojímat jako soubor zákonů, opatření a nařízení, jejichž úkolem je regulovat pohyb a pobyt migrujících osob na určitém teritoriu (Drbohlav, 2010). Integrace jinými slovy znamená začleňování, které je spojeno v kontextu migrace s osvojením sociokulturních norem většinové sociální skupiny a následné plnění sociální role. Integrační politika má za cíl propojit minoritu s majoritní societou. Výkon migrační politiky záleží na cílech a prioritách určitého státu, které souvisí mimo jiné s politickými, ekonomickými a sociálními událostmi. Na území ČR se migrační politika začala aktivně aplikovat od 90. let 20. století. Během desetiletí se přístup k řízení v oblasti migrace někdy lišil. Obecně by se dalo mluvit o liberálních a restriktivních opatřeních spojených s regulací vlivu migrantů na fungování státu (Drbohlav, 2010).

V roce 2003 vláda zformulovala šest základních principů migrační politiky, které by se dalo stručně popsat následujícím způsobem:

- prosazování řídicí role státu v oblasti migrace s ohledem na členství v EU,
- koordinovaná spolupráce subjektů zabývajících se migrací (státní orgány, územní a zájmová samospráva),
- odstraňování všech forem nelegální migrace,
- podpora imigrace, která je pro stát přínosná,
- zapojení nevládních organizací a občanské společnosti,
- řešení důsledků a odstraňování příčin humanitárních krizí ve světě (Usnesení, 2003 in Drbohlav, 2010).

Velmi důležitý vliv na koncept migrační politiky měl vstup ČR do EU v roce 2004, který vytvořil rozdílný přístup k cizincům na základě jejich občanství a určil vízovou politiku státu. Hlavním orgánem státu, který odpovídá za výkon migrační politiky, je především Ministerstvo vnitra (MV ČR). Dále se také podílí Ministerstvo zahraničních věcí (MZV ČR), Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV ČR), Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO ČR). MV ČR pomocí vízové politiky reguluje vstup a pobyt cizinců, dále koordinuje integraci cizinců a také participuje na úrovni mezinárodní a evropské spolupráce. MZV ČR se podílí především na zahraniční spolupráci a řízení zastupitelských úřadů v zahraničí. MPSV ČR hraje roli především v souvislosti s trhem práce, kde určuje kritéria legálního vstupu cizích státních příslušníků na trh práce. MPO se podílí na fungování cizinců v oblasti podnikání.

Integrační politika, jak již bylo naznačeno, má za úkol začlenit jedince z jiných společností do českého prostředí, zabránit sociální exkluzi a vytvoření ghett. Mezi prioritní cíle v této oblasti patří zvýšení jazykových kompetencí cizinců různého věku, zvýšení ekonomické soběstačnosti a informovanosti o službách a kultuře v české societě, rozvoj vztahů a edukace v oblasti interkulturní psychologie (Cizinci, 2023).

3.1 Vízová politika pro občany ze třetích zemí v ČR

Z legislativního hlediska cizince je možné rozlišit na dvě základní kategorie, které určují práva a povinnosti na území. První kategorii tvoří občané států Evropské unie / Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska, do druhé spadají občané ze třetích zemí (Drbohlav, 2010). V rámci EU tak existují čtyři svobody a druhy volného pohybu: lidí, zboží, kapitálu a služeb. V kontextu migrační politiky jistě hraje roli to, že občan EU a jeho rodinný příslušník se mohou svobodně pohybovat a žít v jakékoli zemi EU. Nabytí občanství je také mnohem rychlejší než u ostatních cizinců.

Na opačné straně občan ze třetí země musí získat povolení ke vstupu, a v případě delšího setrvání i povolení k pobytu na území. Druhy pobytu se dělí na:

- krátkodobé vízum (k pobytu do 90 dní),
- dlouhodobé vízum (k pobytu nad 90 dní),
- dlouhodobý pobyt:
 - za účelem studia,
 - zaměstnanecká karta,
 - za účelem podnikání,
 - za účelem sloučení rodiny na území ČR,
- trvalý pobyt (MV ČR, 2023).

Kromě výše uvedených druhů pobytů existují také občané s možností bezvízového vstupu a pobytu do 90 dnů každých 180 dnů. Tento druh pobytu však neopravňuje občany k legálním pracovněprávním vztahům, což může vést k výkonu nelegální práce. Také je možné legálně pobývat se statutem azylanta a osoby s mezinárodní ochranou (Druhy pobytů MV ČR, 2023).

4 Sociální práce s migranty z východní Evropy

Ve světě existuje velké množství kultur, které se mohou od sebe zásadně lišit. Lidé mají různé představy o světě, výchově, morálce, normách chování atd. Na základě toho znalost interkulturní psychologie má často rozhodující vliv na úspěšnost komunikace a následně i na efektivitu práce s cílovou skupinou migrantů.

Komunikace, jak je známo, zahrnuje verbální a neverbální složku. Na rozdíl od jiných rizikových skupin, se kterými sociální pracovníci a pracovníce přichází do styku, například senioři, zdravotně postižení, lidé s duševním onemocněním, lidé bez domova atd., znalost stejného jazyka z obou stran bývá ve většině případů samozřejmost. Specifičnost práce se skupinou cizinců se tak liší od většiny jiných skupin komplikací, která spočívá v přítomnosti jazykové bariéry. S touto skupinou lidí v mnoha případech neznalost jazyka na jedné nebo druhé straně, v případě, že není přítomen tlumočník, rozhovor de facto neumožní. Odborníci v sociální práci by proto měli znát aspoň jeden nebo více světových jazyků, aby se zvýšila šance aspoň nějakým způsobem vést rozhovor.

Pro kvalitní komunikaci však pouhé porozumění jazyku na gramatické úrovni bývá málo. Důležitá je také sémantická znalost, tedy co konkrétní výraz v kontextu jiné kultury a jiného jazyka může znamenat. Mimo jiné důležité jsou také neverbální aspekty komunikace, které se mohou diametrálně lišit v závislosti na kultuře society, ve které člověk vyrůstal. Proto, stejně jako jiné cílové skupiny, se kterými pracují odborníci v sociální práci, má intervence u migrantů svá specifika. Mezi ně patří především znalost sociokulturních, psychologických a v neposlední řadě i legislativních aspektů pobytu cizinců.

4.1 Specifita cílové skupiny

Vzhledem k tomu, že ČR bývá ve většině případů řazena do skupiny zemí střední Evropy, lze mluvit o geografické blízkosti ČR a zemí východní Evropy. Zároveň o blízkosti svědčí nejen geografické dělení Evropy, ale také reálná vzdálenost mezi nejbližšími městy. Vzdálenost mezi nejbližšími lokalitami ČR a Ukrajiny je kratší než 500 km, což odpovídá přibližné vzdálenosti například mezi Ostravou a Karlovými Vary (Google Maps, 2023). Československá republika dokonce měla společnou hranici s Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou (USSR). V současné době ČR s Ukrajinou nemá společnou hranici, ale Slovensko s Ukrajinou sousedí.

Kromě geografické blízkosti se jedná o blízkost jazykovou. To znamená, že čeština a jazyky východní Evropy spadají do stejné podskupiny, tedy slovanských jazyků, které jsou součástí větší indoevropské jazykové rodiny. Skupinu slovanských jazyků představují jazykové skupiny jižní, západní a východní. Do východoslovanské jazykové skupiny patří ukrajinština, běloruština a ruština. Český jazyk je řazen do západoslovanské skupiny. Výše uvedené údaje svědčí o jazykové podobnosti. I když čeština používá latinku neboli latinské písmo a jazyky ruský, ukrajinský i běloruský cyrilici, tvorba pádů, slovesných časů a rodů je mnohem podobnější než se skupinou germánských jazyků. Dá se předpokládat, že jazyková podobnost je jeden z důvodů, proč ČR představuje tak lákavou destinaci pro migranty z Východu.

O kulturní podobnosti také svědčí i historická minulost a společné sociálně-ekonomické formace. Dlouhou dobu Československo patřilo k zemím socialistického bloku, což se projevovalo větší centralizací moci a také rozšířením ruského jazyka jako druhého pro občany ČSSR. Zároveň se společné ekonomické i politické aspekty projevovaly v podobné orientaci na průmysl a rozvoj uzavřených ekonomik. Pro sociální práci bylo významné zejména to, že sociální a zdravotní péče měly společný centralizovanější a institucionalizovanější základ. V současné době se mluví o sociální práci před rozpadem ČSSR a po něm.

Nehledě na společné rysy v mnoha oblastech bezpochyby existují rozdíly v sociokulturních a psychologických aspektech. Například v oblasti lingvistiky a jazykové etiky se ukazují rozdíly ve významu při oslovování člověka. Pozorovatelná zde je přítomnost nebo absence titulu, a to jak akademických, tak i neformálních. Ukrajinci například mnohem méně používají tituly při oslovování, obvykle nezkracují jména ve společenském kontextu a také nelitují. Češi naopak mají větší tendenci k omlouvání se a poněkud formálnější řeči, o čemž svědčí i existence více jazykových konstruktů pro vyjádření lítosti a omluv. Podobné aspekty mohou být definovány českým mluvčím jako jakási neslušnost a nevychovanost (Podolyan a Nývtová, 2009).

Mentalita Čechů a Rusů je také v něčem rozdílná. Například pro Rusy moc a autokracie ve firemním prostředí bývá mnohem přijatelnější a člověk neprojevuje nesouhlas s rozhodnutími nadřízeného. Na úrovni makroskupin se to může projevat v nepodmínečné důvěře státu a vnímání nadřízených jako ochránců. V době socialismu však tyto rozdíly mezi československými a sovětskými občany byly mnohem menší. Toto objasňuje i fakt vyšší kolektivizace a důrazu na společenskou prosperitu a zájmy než individuální spokojenost. Zároveň akcentace na individualismus v rámci socializace se může

vnímat u Rusů jako nepřijatelná sobeckost a podobné chování bude odsouzeno (Stěpanova, 2016). V souvislosti se sociální oporou se rys kolektivizace může jistě projevit větší akcentací na sociální vazby než u západního obyvatele.

Tento předpoklad potvrzuje i studie, která ukazuje, že nejdůležitější životní priority pro Rusy jsou zdraví, rodina a přátelé. Nejdůležitější hodnoty jsou při tom solidarita, spravedlnost a kvalitní mezilidské vztahy. Na osobní úspěch, bohatství, národnost, politické názory se klade mnohem menší důraz než u západních kultur Evropy. Dále z psychologických aspektů by se daly pozorovat také vyšší emocionalita a ochrana tradičních hodnot. Češi jsou podle studie mnohem stabilnější a tolerantnější k cizím názorům (Stěpanova, 2016).

Kromě hodnotové a verbální složky existují také rozdíly v neverbální komunikaci. Například občanům západní Evropy a také Ameriky mimika východoevropských občanů může připadat chladná, a někdy i agresivní. Úsměv, jeho projevy a vnímání se razantně liší. Na rozdíl od západních kultur se Rusové se často neusmívají z důvodu zdvořilosti. V této kultuře bývá úsměv spíše projevem skutečných sympatií a zájmu a bývá spíše projevem upřímnosti než společenské slušnosti. Příliš široký úsměv v každodenních nevýznamných situacích adresovaný neznámým lidem, který je typický pro Evropany, mívá u Rusů právě opačný efekt, a namísto kulturní vychovanosti se vnímá jako podezřelý. Proxemika neboli komunikační prostor je u Rusů menší než u Čechů, tedy Rusové se často během rozhovoru přibližují na kratší vzdálenost, což u Čechů někdy může být vnímáno jako snaha vytvořit intimnější kontakt. To souvisí také s častějším tělesným kontaktem východních Evropanů, což se například projevuje v haptice. To znamená, že Češi mají menší tendenci podávat ruku a nějak se navzájem dotýkat s lidmi, se kterými nemají partnerský vztah. Totéž platí i pro objetí a další doteky (Stěpanova, 2016).

Pro sociální práci je tady významné to, že pojetí času se u východních národů odlišuje od české. Stěpanova (2016) uvádí, že Rusové obvykle chodí s malým zpožděním. Dokonce německá pedantská přesnost, kdy je běžné přijít dříve, může být vnímána jako neslušnost. U sociálních pracovníků podobné chování může být vnímáno jako nízká motivace, nebo dokonce projev nezájmu o pomoc. Stejně jako absence úsměvu a skromnější poděkování. Pro efektivní práci s migranty z východní Evropy však nebývá dostačující pouhá orientace v chování jedinců, ale také právní aspekty pobytu.

Legislativní aspekty nicméně hrají rozhodující roli v postavení migranta ve společnosti a samozřejmě v jeho formálních možnostech. Sociální pracovník tak někdy bývá limitován samotným faktem nelegálního pobytu na území nebo omezených možnostmi

v prodloužení pobytu. Znalost jazyků umožňující komunikaci a povědomí o interkulturních zvláštностech cizinců by bez právního základu umožnila spíše podpůrnou psychologickou práci. To znamená, že pokud by neexistovaly možnosti řešení legislativní situace, sociální práce by obsahovala spíše empatickou složku než informativní. Proto intervence v této oblasti vyžaduje po odborníkovi orientaci především v pobytové problematice a vízové politice, ale také znalost zákoníku práce, orientaci ve vzdělávacím systému v souvislosti s cizími státními příslušníky, v neposlední řadě i v oblasti zdravotnictví a sociálního zabezpečení cizinců v ČR, znalost diskriminačních zákonů a ostatních legislativních aspektů, které mohou být spojeny s azylovou problematikou.

Na základě výše uvedeného lze konstatovat fakt, že práce s touto skupinou je specifická. Odborník přitom potřebuje orientovat se ve více oblastech a tyto znalosti průběžně aktualizovat. V největší míře to platí pro legislativu, ale ani psychologické a sociokulturní aspekty nejsou statickou složkou. Stěpanova (2016) zdůrazňuje, že vzhledem k možnosti cestovat a k šíření západní kultury se typické charakterové rysy národů mohou měnit. Je pravděpodobné, že s tím souvisí také globalizace ve světě. Proto je ještě důležitější chápat tyto rozdíly a brát na ně ohled.

4.2 Sociální služby pro migranty

Z výše uvedeného vyplývá, že potřeby této skupiny a jejich uspokojování vyžadují komplexní charakter. Proto se sociální služby pro tuto cílovou skupinu ve většině případů skládají z multidisciplinárních týmů odborníků. Služby by se dalo rozdělit z hlediska vlastnictví na státní a nevládní.

Státní organizace fungují především na bázi Ministerstva vnitra ČR, které je hlavním orgánem řídícím migrační a integrační politiku v ČR. Tato zařízení pomáhají azylantům a uprchlíkům. O žádostech o azyl rozhoduje Odbor azylové a migrační politiky (OAMP) MV ČR. Správa uprchlických zařízení (SUZ) MV ČR je odpovědná za uspořádanost uprchlických středisek a poskytování státních služeb (Günterová in Matoušek et al., 2010). V kontextu sociálních služeb je to spojeno především se službami odborného sociálního poradenství, které se poskytují v přijímacích, pobytových a integračních azylových střediscích. Přijímací střediska slouží k tomu, že provádí primární kontrolu a vyšetření po vstupu uprchlíků na území: kontrolu totožnosti, zdravotní vyšetření, sociální šetření. Následně se uprchlíci přemísťují do pobytových středisek a potom do integračních středisek. Proto sociální pracovníci v této oblasti většinou znají jeden nebo několik světových jazyků (SUZ, 2023). V každém z těchto azylových zařízení osoba často potřebuje

pomoc s poskytováním informací, jednáním s úřady, ve většině případů tlumočení a překladatelství, a v neposlední řadě psychologickou podporu, soucit a prostor pro ventilaci emocí. Dále státní organizace také fungují rovnou na úřadech a pobočkách MV ČR, kde přímo na místě pomáhají lidem s vyplňováním žádostí a jednáním s úřady.

Nevládní neziskové organizace (NNO) mají v současné době v ČR větší zastoupení. Jsou zaměřeny ve většině případů na dlouhodobě pobývajících migranty, ale také, jak uvádí Gůnterová (in Matoušek et al., 2010), navštěvují azylová střediska na základě písemné dohody o spolupráci. U člověka častokrát takový pracovník může získat větší důvěru, protože není zaměstnancem státu, což je dalším pozitivním aspektem, protože jeho přístup se může lišit od státního zaměstnance. Hlavní úloha NNO však spočívá v poskytování služeb základního a odborného sociálního poradenství cizincům s dlouhodobým a trvalým pobytem. Tyto služby poskytují převážně integrační centra, která se nachází ve všech krajích ČR. Mezi největší organizace v této oblasti patří:

- InBáze,
- Poradna pro integraci,
- Sdružení pro integraci a migraci,
- Organizace pro pomoc uprchlíkům,
- arcidiecézní a diecézní charity.

Kromě sociálních pracovníků v těchto službách obvykle pracují právníci a právničky, kteří se zaměřují na pobytovou problematiku. Proto bývá většinou vnitřní struktura zařízení podobná, protože se rozděluje na sociální a právní oddělení. Mimo jiné organizace také pořádají vzdělávací kurzy češtiny, multikulturní výchovy a festivaly pro majoritní skupinu ve společnosti s cílem seznámit ji s kulturou migrantů. V neposlední řadě některé firmy nabízejí pomoc formou terénních služeb, které nejčastěji spočívají v doprovodu a následném jednání s úřady, a pomoc s tlumočením. Obvykle tuto roli vykonávají interkulturní pracovníci a pracovnice, kteří jsou výjimeční tím, že jsou rodilými mluvčími cizích jazyků a dlouhou dobu pobývají v ČR. Mají za cíl propojit kulturu minoritní a majoritní společnosti. Je to jakýsi ekvivalent peer konzultanta v oblasti duševního zdraví.

5 Sociálně-patologické jevy spojené s migranty z východní Evropy v české společnosti

Obecně patologii lze charakterizovat jako nemoc. Přidáme-li navíc výraz „sociální“, je možné logicky odvodit, že choroba se netýká jednotlivce, ale společnosti. Tímto pojmem se zabývají různé vědní obory, na kterých je postaven teoretický základ sociální práce. Patologickým sociálním jevem se tedy ve většině případů rozumí jev, který se negativně odchyluje od normy a souvisí s adjektivy „nezdravý“, „abnormální“, „nežádoucí“. Jinými slovy je to nepřijatelná forma chování porušující právní, morální a uznávané společenské normy (Fischer a Škoda, 2009; Kraus et al., 2017). Důležitou poznámkou zde je, že si jedinec tyto jevy nemusí uvědomovat (Mühlpachr, 2009 in Kraus et al., 2017). Mezi ně patří široká škála abnormálních deviací: delikvence a kriminální chování, látkové a nelátkové závislosti, sexuální aberace, prostituce, agresivita atd. (Kraus et al., 2017).

U kategorie migrantů sociálněpatologické jevy bývají spojeny především s agresí (různých druhů) určité skupiny lidí k jednotlivcům cizího původu. Je to spojeno s odlišnými pozorovatelnými příznaky představitelů minoritních skupin. Například barva kůže, fyziognomické znaky, odlišná etnická nebo náboženská příslušnost, jiné občanství a rozdílné politické názory. V této souvislosti se nejčastěji mluví o pojmech, jako jsou *xenofobie*, *šovinismus*, *rasová nenávisť*, *etnocentrismus*, *nacionalismus*, *extremismus* atd.

V této kapitole budou stručně uvedeny typické stereotypní představy o lidech z východní Evropy a také nežádoucí společenské formy chování vůči skupině cizinců z těchto zemí.

5.1 Předsudky a stereotypy

V průběhu ontogeneze a socializace si člověk osvojuje principy a normy přijatelného a společensky uznávaného chování. V kontextu kulturní antropologie se mluví o pojmu *enkulturace*, který znamená proces absorpce neboli vstřebávání postupného osvojení kultury okolí. Kultura bývá obvykle chápána jako specifický systém hodnot, přesvědčení a norem chování určité skupiny. S dlouhodobou změnou původního místa bydliště v důsledku migrace do jiného státu si člověk často musí nově osvojovat kulturní normy společnosti: hodnoty, tradice, normy chování a morální normy. Aby jednotlivec mohl zapadnout do nové společnosti, tedy navázat vztahy a důležité kontakty, rozvíjet sociální vazby s příslušníky

místní kultury, musí si osvojit normy běžné pro majoritní skupinu. Během tohoto procesu dochází k přebírání norem z jiné kultury, někdy dokonce se změnou a likvidací původních kulturních norem typických pro jiné society. Proces, kdy dochází k redukci vlastní a plnému přebírání prvků dominantní kultury, se nazývá asimilace (Průcha, 2009). Pokud v tomto případě dochází k velmi těsným dlouhodobým kontaktům se členem místní společnosti, například v případě sňatku, představitel menšiny může být neodlišitelný od člena majoritní společnosti. Tento jev se nazývá amalgamace (Čeněk et al., 2016).

Představitelé majoritní společnosti si však na základě odlišných forem chování jiných kulturních příznaků vytvářejí si určité představy, názory a postoje k příslušníkům jiných sociálních skupin, například etnických. Názory a postoje se formují na základě určitých informací získaných například vlastním stykem s představitelem jiné etnické skupiny nebo na základě informací z jiných zdrojů, jako jsou známí lidé, společenské autority, média atd. Gordon Allport (2004, s. 38, in Leontiyeva a Vávra, 2009, s. 26) definuje předsudky následujícím způsobem: „*Předsudek znamená smýšlet o ostatních špatně bez náležitého opodstatnění.*“ Z toho vyplývá, že předsudky jsou většinou iracionální negativní přesvědčení, které mohou mít přetrvávající charakter a vyvolávat určitou míru rezistence vůči odlišným názorům (Leontiyeva a Vávra, 2009). Předsudky k migrantům jsou založeny na kognitivních omylech, které spočívají v chybné generalizaci a také antipatii k určité etnické skupině jako celku nebo k její jednotlivým představitelům (Allport, 2004, s. 41, in Leontiyeva a Vávra, 2009, s. 27).

Stereotypy by se daly definovat jako kognitivní složka předsudku nezávislá na vlastní zkušenosti a spočívající v šablonovitém vnímání subjektů nebo objektů (Průcha, 2010, Interkulturní psychologie, s. 68). V rámci kognitivních procesů, přesněji percepce, stereotypy mohou být projevem projekce, tedy přenesení vlastních strachů, hněvu a dalších emocí na jiné lidi (Allport, 2004, in Čeněk et al., 2016). Generalizace, i když je iracionální a často mylná, hraje důležitou roli pro zachování pocitu jistoty a usnadňuje orientaci ve světě. Leontiyeva a Vávra (2009) zmiňují, že to má svůj evoluční základ. Stigmatizace a stereotypizace hrály důležitou roli v přežití jak skupiny, tak i jednotlivce. Například lovec z kmene potkal tygra, který byl velmi agresivní. Následně jedinec předal svoji nepříjemnou zkušenost ostatním členům, kteří si zapamatovali, že všichni tygři jsou agresivní a nebezpeční, a to bez ohledu na to, za jakých okolností se s ním setkají. Tento stereotyp se však šířil mezi generacemi kmene a tak se lidé nepochybovali o pravdivosti tohoto tvrzení, nehledě na to, že se s tygrem nikdy nesetkali osobně. V současné civilizaci však podobné úsudky mohou mít provokativní až diskriminační charakter.

Pojetí rozdílu mezi předsudky a stereotypy, jak uvádí Průcha (2009), není jednotné. Někdo se domnívá, že tyto pojmy jsou ekvivalentní, jiný definuje předsudky jako postoje, které obsahují emoce, ve většině případů negativní, na rozdíl od stereotypů, které mají neutrální nebo pozitivní vlastnosti. Dalším aspektem je to, že předsudky jsou chápány jako širší fenomén, který zahrnuje nejen kognitivní složku, kterou právě tvoří stereotypy, ale také afektivní a behaviorální složky. Afektivní složka, jak už vyplývá z jejího názvu, se vyznačuje hodnocením skupin a behaviorální spočívá v radikálním diskriminujícím chování vůči nenáviděným subjektům (Průcha, 2009).

Jak již bylo zmíněno, skupina migrujících lidí ze zemí východní Evropy má velké zastoupení v ČR a jistě existují určité předsudky a stereotypy vůči ní. Některé z nich souvisí obecně s národy z východoevropských států, některé jsou však specifické a týkají se jenom jedné národnosti. V kontextu historického vývoje těchto států se dá hovořit o velké roli společných geopolitických procesů, kdy se dané země navzájem ovlivňovaly. Například pravoslavné náboženství, které je typické pro občany těchto států, se začalo šířit přibližně od konce 10. století z Kyjevské Rusi. Dlouhou dobu Ukrajina a Bělorusko, s výjimkou některých západních regionů těchto zemí, byly ovlivněny Ruskou říší. Ve dvacátém století však i západní regiony byly součástí SSSR, což lze vidět v podobných kulturních a jazykových aspektech.

Ukrajinci bývají stereotypizováni především v souvislosti s důvodem migrace a zaměstnáním na nízkokvalifikovaných pozicích. Tento aspekt může hrát jak roli v negativních stereotypích, tak i v pozitivních. Na jedné straně jsou tito lidé vnímáni českou společností jako ti, kdo vykonávají důležité práce za nízkou mzdu, a proto jsou spolehliví a pracovití. Na druhé straně majoritní společnost si je může představovat jako „nevzdělané dělníky“ vykonávající ta nejméně prestižní zaměstnání. Zároveň v souvislosti s kriminalitou některých občanů může být také vnímána skupina delikventů a mafiánů. Stereotypy vůči Rusům také mohou být dichotomické. Například na jedné straně jsou vnímáni jako arogantní a imperialističtí, na druhé jako vzdělaní, inteligentní a bohatí. Bělorusové podle většiny obyvatelstva vzhledem k menšímu zastoupení v populaci bývají většinou srovnáváni s Rusy. Výzkumy ukazují přibližně stejnou sympatii k východním Slovanům, která je celkově nižší než k evropským etnikům (Leontiyeva a Vávra, 2009).

5.2 Xenofobie, marginalizace a sociální exkluze

V kontextu migrace se hovoří především o akulturaci, tedy styku odlišných kultur a národů (Čeněk et al., 2016). Cizinci, stejně jako jiné kategorie obyvatel populace z minoritních skupin, jsou vystaveni rizikům, že by se mohli stát nepříjemnými pro majoritní společnost, a tím pádem by se mohli ocitnout na okraji society. Stereotypy, jak již bylo řečeno, mohou být popsány jako iracionální antipatie k určité skupině. Jsou ale případy, kdy tyto antipatie mohou nabýt radikálnější formy, jako je strach a následně nenávist. V tomto případě se mluví o xenofobii.

Xenofobii lze chápat jako strach z něčeho nového. Například Cambridgeský slovník ji definuje jako „*extrémní nechuť nebo strach z cizinců, jejich zvyků, jejich náboženství atd.*“ (Cambridge University, 2023b). Podobnou definici uvádějí i Brown et al. (2018), která kromě strachu obsahuje i nenávist k cizincům. Odborníci tvrdí, že xenofobie byla přítomna ve společnosti i ve starších společnostech, jako je antické Řecko, a je zmiňována i ve Starém zákoně. Strach a nenávist k cizincům souvisí také s dalšími pojmy, jako jsou rasismus a etnocentrismus (Fredrickson, 2002). Xenofobie v tomto případě může být projevem hlubších a zakořeněných nacionalistických a šovinistických přesvědčení o nadřazenosti své kultury, tradic a etnika nad ostatními.

Na rozdíl od migrantů z jiných geografických lokalit, jako jsou Asie, Afrika a Blízký východ, migranti z východní Evropy, vzhledem k podobným anatomickým vlastnostem, které má majoritní skupina, jsou méně ohroženi přímou konfrontací v běžných situacích. Pro osoby s radikálními nacionalistickými přesvědčeními v majoritní populaci mohou být tito cizinci na první pohled někdy těžko identifikovatelní vzhledem k podobným vnějším znakům. V případě dobré znalosti češtiny a místních tradic i norem chování bývá obtížné s jistotou potvrdit cizí původ, jak by tomu bylo u lidí z jiných destinací s odlišnějšími vnějšími znaky. Nicméně i tito cizinci mohou být vystaveni negativním společenským jevům. Zvláště se to týká lidí s horší znalostí jazyka, což může být známka netuzemského původu a následně vést ke stigmatizaci. Vzhledem k početnosti a demografické struktuře je tomu nejvíc vystavena ukrajinská komunita. Například v případě cirkadiální migrace a vykonávání nízkokvalifikovaných zaměstnání člověk nemá stimul a někdy také možnost zlepšení svých jazykových dovedností, a tím pádem je většinou ukotven ve své sociální skupině, což může způsobit separaci neboli oddělení minority od majority.

V oblasti interkulturní psychologie se také lze setkat s pojmem *segregace*, tedy úplnou izolací a v nejhorším případě absencí jakékoli mezilidské interakce různých skupin.

Typickým příkladem mohou být ghetta, která se formují zejména na základě etnických rozdílů (Čeněk et al., 2016). V sociální práci se vedle těchto pojmů také objevuje pojem *marginalizace*, která jinými slovy znamená odsouvání jedince na okraj společnosti například z politických důvodů a vlivem mediálního působení. Může to také nastat i v případě integrovaných jedinců, tedy člověk, který byl dlouhodobě součástí komunity, se stává nepřijatelným a je vyčleněn.

Migranti však mohou pro zmírnění napětí mezi skupinami a redukcí konfliktní situace se pokusit vyhovět většinové skupině. To znamená, že cizinci mohou respektovat „požadavky“ společnosti a chovat se v souvislosti s představami navenek, ale intrapsychicky nesouhlasit a nepřijímat požadované hodnoty. Tento jev se nazývá akomodace, která přispívá ke snížení konfrontací, a dokonce i k eliminaci konfliktů (Čeněk et al., 2016). Tento stav však může být dočasný, v některých případech člověk nemůže rychle změnit znaky příslušnosti ke skupině cizinců. Například v případě změny a nabytí občanství.

Konečným důsledkem výše popsanych jevů může být sociální exkluze, tedy vyloučení ze society. Má to nesmírně důležitý vliv na kvalitu života jednotlivců, protože souvisí se základními oblastmi fungování jedince a naplněním jeho sociální role. Člověk nemá stejný a rovný přístup k ekonomickým, sociálním, kulturním a jiným blahům společnosti, a proto se ještě více ukotvuje ve své původní skupině. Toto má nesmírně důležitý vliv na formování vztahů a kontaktů ve společnosti.

Empirická část

Kapitoly v této části práce obsahují deskripci cílů, výzkumných otázek a použitou metodologii realizovaného výzkumu epistemologicky ukotveného v kvalitativním přístupu. Dále bude provedena prezentace a také analýza dat výzkumného šetření, získaných prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru.

6 Cíle a výzkumné otázky

Člověk je nedílnou součástí society, která je založena na existenci mezilidské interakce. Osobnost během fungování ve společnosti vytváří kolem sebe určité vztahy s ostatními členy společnosti. Říkáme tomu sociální síť jednotlivce, která má zejména podpůrnou funkci a napomáhá jedinci adaptovat se na prostředí. Každá změna je spojena s adaptací na nově vzniklé podmínky prostředí. V případě změny místa pobytu a stěhování do jiného státu jedinec vytváří novou síť vztahů, která by měla pomoci zvládnout potíže, tedy poskytnout sociální oporu. Migrant se setkává s problémy různého charakteru, se kterými se potřebuje vypořádat a které by ne vždy zvládl vyřešit sám, tedy bez asistence okolí.

Proto hlavním cílem této práce je zjistit, jaké jsou zdroje sociální opory u cizinců stěhujících do ČR ze zemí východní Evropy, tedy východoslovanské etnolingvistické oblasti, přesněji Ukrajiny, Běloruska a Ruska. To znamená zmapovat, kdo napomáhá migrantům vyřešit jejich potíže spojené s různými oblastmi sociálního fungování a psychologického stavu. Práce má za cíl odpovědět na otázky, jako jsou tyto: Kde cizinci hledají pomoc, když potřebují například zjistit podmínky a podat žádost o prodloužení pobytu na území ČR? Nebo když hledají zaměstnání, školy nebo potřebují jiné informace související se životem v nové společnosti? Na koho se obracejí v případě, že potřebují finanční pomoc nebo jiné materiální prostředky? S kým navazují kontakt a za kým jdou, když mají potřebu sdílet emoční napětí a jiné nepříjemné pocity? Kdo ve společnosti pomáhá představitelům této skupiny uspokojovat potřeby lásky a přijetí? Jaká jsou očekávání cizinců z východoevropských států spojená se sociální oporou?

V neposlední řadě by výstupy práce měly být interpretace a vysvětlení důvodů a preferencí v uspokojování potřeb pomocí různých sociálních aktérů nebo strukturních jednotek society. V souvislosti s tím i možné doporučení a koncept práce s touto cílovou skupinou v rámci sociálních intervencí odborníků pracujících v oblasti sociální práce. Například jak budovat vztah a plán efektivní spolupráce v rámci odborného sociálního poradenství v souvislosti se sociokulturními specifiky.

6.1 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky vychází z teoretického základu diferenciaci sociální opory, jejíž deskripce se uskutečnila v první části práce, a uvedených cílů výzkumu.

Hlavní výzkumná otázka tedy zní následujícím způsobem:

- **Jaké jsou zdroje emocionální, instrumentální a informační sociální opory u imigrantů z východoslovanské etnolingvistické oblasti?**

Dílní výzkumné otázky následně vychází ze sociologicko-psychologického paradigmatu úrovní sociální opory a zní takto:

1. **Jaké jsou zdroje sociální opory na makroúrovni?**
2. **Jaké jsou zdroje sociální opory na mezoúrovni?**
3. **Jaké jsou zdroje sociální opory na mikroúrovni?**

7 Metodologie

Vzhledem k tématu a cílům práce byla zvolena kvalitativní výzkumná metodologie, která spočívá v hledání smyslu a hlubším poznávání jevů (Mišovič, 2019). Podstatu tohoto epistemologického ukotvení tvoří neopakovatelnost, jedinečnost, kontextuálnost, procesuálnost a dynamika spočívající v práci s nekvantifikovatelnými vlastnostmi pomocí kvalitativních metod (Mioviský, 2006). Mezi tyto metody patří také polostrukturovaný rozhovor, který bude využit ke sběru dat.

Kvalitativní typ výzkumu se vyznačuje detailnější deskripcí a komparací jednotlivých případů s menším počtem respondentů. S dotazovanými se navazuje intenzivnější a hlubší kontakt s cílem porozumění jevům a objasnění určitého modelu chování a interakcí s ostatními (Hendl, 2008). Z těchto důvodů velmi důležitou roli hraje sám výzkumník, který se aktivně zapojuje do šetření a nesnaží se za každou cenu redukovat subjektivní vliv (Mioviský, 2006). Proto netuzemský původ výzkumníka by měl hrát důležitou roli při navazování kontaktu a důvěrného vztahu s respondenty. Jednak z hlediska podobných socio-kulturních zvláštností na základě socializace a života v zemích shodných s domácími státy respondentů. V neposlední řadě stejné jazykové vlastnosti, tedy mateřský jazyk, který

umožňuje přirozenou komunikaci bez nutnosti překladu do češtiny a zároveň eliminaci nesprávného sémantického, konotativního a denotativního aspektu komunikace. To znamená, že aspekt podobného etnického původu a stejných jazykových vlastností výzkumníka a respondentů by mohl přispět ke správnému pochopení významu a emočního zabarvení slov.

7.1 Výběr výzkumného soubor

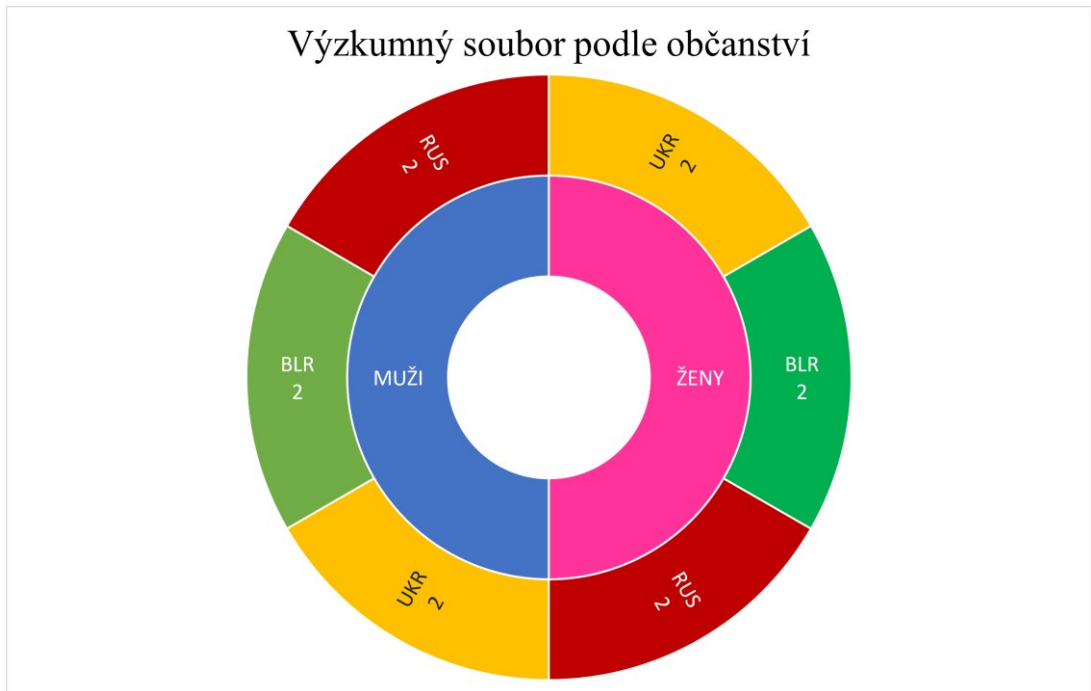
Miovský (2006) uvádí, že k výběru respondentů v kvalitativním typu výzkumu se dominantně užívají nepravděpodobnostní metody. Navíc často dochází ke kombinaci metod výběru. Hlavním cílem je dosáhnout saturace dat a zahrnout podstatné charakteristiky požadované skupiny jednotlivců (Miovský, 2006). V rámci tohoto výzkumného šetření byly použity metody prostého výběru a metody snowball (sněhové koule).

Hlavními kritérii pro záměrný výběr skupiny respondentů byly následující aspekty:

- přítomnost občanství jednoho z východoevropských států, tedy Ruska, Běloruska a Ukrajiny,
- Ministerstvem vnitra ČR uznaný dlouhodobý nebo trvalý pobyt či již získané druhé občanství na území ČR na základě dlouhodobého pobytu v této zemi,
- primární socializace a pobyt aspoň v jednom senzitivním období ontogenetického vývoje v zemích východní Evropy, tedy přítomnost sociokulturních aspektů charakteru typických pro občany východoslovanských etnolingvistických skupin,
- pobyt v ČR po dobu minimálně jednoho roku.

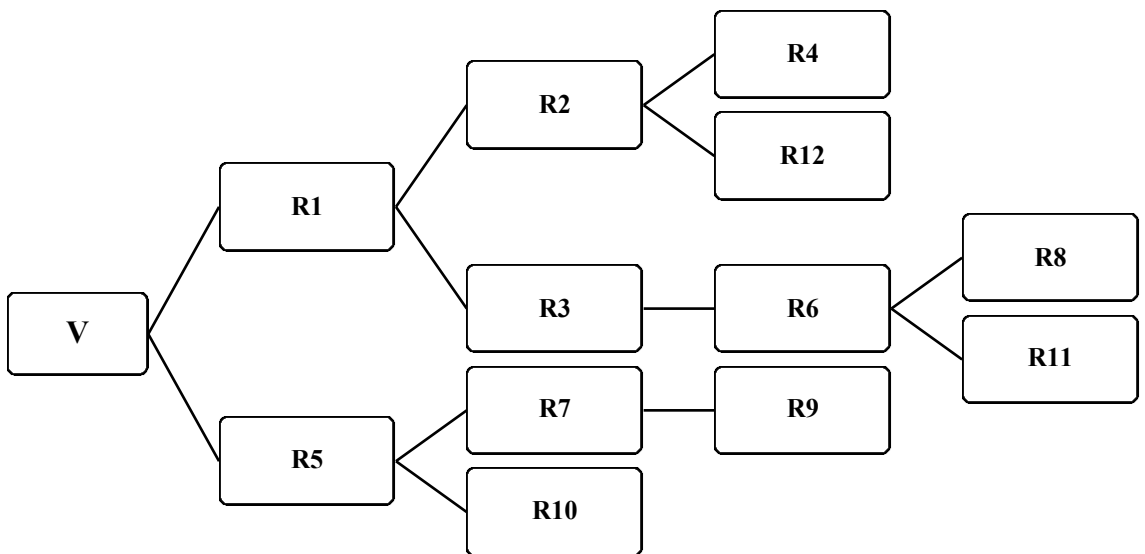
Výzkumný soubor celkem tvoří 14 respondentů, z toho osm žen a šest mužů. Jedná se o občanky a občany Ruska, Ukrajiny a Běloruska.

Obrázek 3: Výzkumný soubor podle občanství

Nejprve byli osloveni respondenti, kteří splňovali výše popsaná kritéria. Obrázek č. 4 znázorňuje, jak se tvořil výzkumný soubor. Výzkumník (V) oslovil respondentku (R1) a respondenta (R5), kteří následně odkázali na potenciální respondenty s charakteristikami vhodnými pro výzkumné šetření, již se zúčastnili rozhovorů.

Obrázek 4: Výběr výzkumného vzorku metodou snowball

Výzkumného šetření formou polostrukturovaného rozhovoru se zúčastnilo 12 respondentů/respondentek. Detailnější přehled o výzkumném souboru poskytuje tabulka č. 1. Vzhledem k věkové periodizaci, vzdělání a délce pobytu se jedná o homogenní soubor. Všichni respondenti a respondentky jsou osoby ve věku od 24 do 28 let, s výjimkou R12, kterému je více než 35 let. Zároveň všichni respondenti mají dokončeno vysokoškolské vzdělání. Část respondentů má dokončeno vysokoškolské bakalářské vzdělání s titulem Bc. a v současné době většina pokračuje v navazujících magisterských programech, s výjimkou R7. Zbytek účastníků a účastnic již dokončil vysokoškolské vzdělání a byl jim přidělen titul Mgr. nebo Ing., v závislosti na oboru studia. Mimo jiné převážná část migrantů z výzkumného souboru pobývá v ČR pět let a déle.

Tabulka 1: Demografické údaje respondentů a respondentek

Respondenti	Občanství	Věk	Délka pobytu	Typ pobytu	Vzdělání	Zaměstnání
R1	UKR	26	9	DP:zaměstnání	Bc.	Marketér
R2	BLR	26	9	DP:zaměstnání	Bc.	Manažerka kompletace
R3	RUS	28	11	DP:zaměstnání	Ing.	Finanční poradce
R4	BLR	28	12	trvalý	Ing.	Marketér
R5	BLR	28	10	DP:zaměstnání	Bc.	Investiční konzultant
R6	RUS	26	9	DP:zaměstnání	Mgr.	Finanční poradce
R7	UKR	24	7	DP: studium	Bc.	Podnikatel
R8	RUS	26	8	DP:zaměstnání	Bc.	Finanční poradce
R9	UKR	24	6	DP: studium	Bc.	Promítač
R10	RUS	37	4	DP:zaměstnání	Ing.	Geodet
R11	BLR	26	5	DP: studium	Bc.	Tester v IT
R12	UKR	28	10	DP: podnikání	Ing.	Finanční poradce, podnikatel

7.2 Získávání dat

Ke sběru dat byla použita metoda interview neboli rozhovoru, přesněji polostrukturovaného rozhovoru. Mišovič (2019, s. 79) uvádí, že právě tato metoda je jedna z nejvyužívanějších v oblasti kvalitativního výzkumu. Kombinace výhod nestrukturovaného a strukturovaného rozhovoru umožňuje tazateli využít všech výhod obou metod a předejít nevýhodám, proto se jeví jako jeden z nejefektivnějších způsobů získávání informací.

Základem je jakýsi zlatý střed mezi úplně strukturovanou formou na jedné straně a nestrukturovaným rozhovorem na druhé straně. Konverzace má proto určitý řád, který umožní získávání relevantních informací, zároveň nelimituje výzkumníka v aktivnějším zásahu do rozhovoru s cílem upřesnění a detailnějšího probrání okruhu (Mišovič, 2019). Důležité je zde zachovat jádro rozhovoru, tedy ty oblasti a otázky, které určitě musí být probrány (Miovský, 2006 str. 160).

V rámci polostrukturovaného rozhovoru tazatel ovlivňuje komunikaci s cílem získávání co nejobsáhlejších a nejvěcnějších odpovědí. Tazatel tak může měnit pořadí otázek, komunikační styl nebo zeptat se na to, co ho zajímá, a přizpůsobit se respondentům. Zároveň respondent může formulovat věty tak, jak mu to vyhovuje, tedy typickým pro něj způsobem, například s využitím hovorové řeči, proto má celá konverzace přirozenější charakter. V neposlední řadě se na interakci podílí také sociodemografické faktory komunikujících (Mišovič, 2019). Podobný etnický a geografický původ tazatele a respondentů v nedomovské zemi je faktorem, který by sám o sobě mohl přispět k navázání důvěrného vztahu, a tím i k vyšší validitě výzkumu.

Mišovič (2019) tvrdí, že vztah mezi aktéry výzkumu často hraje rozhodující roli v celkové úspěšnosti. V případě navázání důvěrného vztahu respondent může poskytnout více relevantních informací, zvláště pokud se týkají intimnějších okruhů. Mimo jiné vztah také ovlivňuje místo konverzace, které by mělo zajišťovat bezpečí dotazovaného, případně také anonymitu.

Polostrukturovaný rozhovor bývá vhodné využít u skupin jednotlivců, jejichž chování se nevyznačuje extrémními odchylkami, ale komunikace s respondenty není jednoduchá (Mišovič, 2019 str. 84). Skupina migrantů z východoevropských států však přesto má svá specifika.

Struktura rozhovoru vychází z teoretických základů typologie a úrovní sociální opory. Otázky jsou rozděleny do několika bloků v souvislosti s druhem sociální opory a tím, na jaké

úrovni je poskytnuta. V neposlední řadě byly do výzkumu zařazeny otázky spojené s korelací očekávání respondentů a skutečnou pomocí, kterou oni dostávají.

7.2.1 Popis nástroje

Nástrojem se rozumí pomůcky pro realizaci šetření (Sociologická encyklopedie, 2017). Ke sběru demografických údajů byl využit papír. Pro snadnější orientaci byl vytvořen záznamový arch s předem vypsány otázkami a místem pro případné poznámky. K samotnému záznamu rozhovoru s cílem nahrávání byl použit diktafon na mobilním telefonu a zápis rozhovoru na počítači. Mišovič (2019) doporučuje nahrávat rozhovor s cílem přesnější analýzy a důvěryhodnosti údajů.

7.3 Analýza dat

Prvním krokem analýzy dat v oblasti kvalitativní výzkumné epistemologie bývá přepis nahrávky do textové podoby neboli transkripce (Mišovič, 2019 str. 123). Rozhovory nahrané na diktafon byly převedeny do textové podoby metodou doslovné a kontrolované transkripce a následně doplněny o komentáře.

Mišovič (2019 str. 138) uvádí, že pro zjednodušení interpretace se využívají deskripce, kategorizace a klasifikace, tedy popis a třídění dat do skupin. V rámci druhého kroku proto pomocí metody vytváření trsů, zachycení gestaltů a také metody kontrastu a srovnávání byla data rozdělena do určitých kategorií a následně srovnávána.

Vzhledem k tomu, že rozhovor probíhal v mateřském jazyce respondentů, byly po transkripci texty přeloženy do češtiny.

8 Etické aspekty výzkumu

Každé výzkumné šetření by mělo probíhat v souvislosti se psanými i nepsanými etickými pravidly. Mezi psané aspekty patří především to, že výzkum by se měl provádět v souvislosti se legislativními předpisy ČR a mezinárodními dokumenty, například GDPR, Úmluvou o ochraně lidských prav a svobod. Mezi nepsaná pravidla patří především empatie a citlivost výzkumníka k respondentům a respondentkám (Mišovič, 2019). To znamená pozorovat

emocionální stav jednotlivců a v případě potřeby změnit téma nebo ukončit rozhovor. Mišovič (2019 str. 77) uvádí: „*Výzkum samozřejmě nesmí účastníkům způsobovat jakoukoliv újmu nebo škodu, ani fyzickou, ani psychickou.*“ V neposlední řadě, jak zmiňuje Miovský (2006), by měla být zajištěna anonymita a data být archivována pouze po nezbytně dlouhou dobu.

Respondenti a respondentky dostali veškeré informace o výzkumném šetření, včetně tématu, účelu, cílů rozhovoru a doby uchovávání nahrávek. Vzhledem k zachování anonymity dotazovaní byli ujisti, že jejich jména budou změněna s cílem zabránit možné identifikaci. Zároveň respondenti a respondentky byli seznámeni s tím, že kdykoliv mohou konverzaci ukončit, v případě, že by měli pocit, že by rozhovor vyvolával nepříjemné pocity. Na začátku nahrávání interview účastnice a účastníci poskytli ústní souhlas s nahráváním rozhovoru a s účastí ve výzkumu. Následně měli také prostor pro reflexi pocitů, a také zda rozhovor proběhl v pořádku. Po dokončení transkripce data byla zlikvidována.

Respondenti a respondentky měli možnost volby jazyka komunikace: čeština, ruština a ukrajinština. Tedy jeden ze státních jazyků domovského státu a státní jazyk v místě současného pobytu. Respondenti a respondentky preferovali a vybrali si ruský jazyk.

9 Analýza, prezentace a interpretace dat

Analyzovaná data jsou prezentována postupně. Na základě odpovědí migrantů a migrantek bylo vytvořeno několik kategorií a subkategorií, do kterých by se daly zařadit výroky respondentů. Mezi základní kategorie patří:

- **význam** jednotlivých druhů sociální opory: emocionální, materiální, informační,
- **subjekty**, které sociální oporu poskytují: makroúroveň, mezoúroveň, mikroúroveň a jejich kompetence,
- **subjektivní složka respondentů**: očekávání, potřeby, schopnosti a individuální preference,
- **objektivní faktory**: dostupnost opory a kompetence subjektů,
- **zkušenost** se subjekty poskytující SO: vlastní a ostatních.

Kategorie se navzájem doplňují a prolínají a v některých případech jsou součástí jednoho procesu.

9.1 Význam jednotlivých druhů sociální opory

Respondenti v první části rozhovoru měli možnost seřadit typy sociální opory podle významnosti:

- emocionální,
- materiální,
- informační.

Tabulka 2: Význam sociální opory

Respondent	Emocionální SO	Informační SO	Instrumentální SO
R1	1	3	2
R2	2	1	3
R3	1	2	3
R4	1	2	3
R5	2	1	2
R6	2	1	3
R7	1	2	3
R8	1	2	3
R9	2	1	3
R10	2	1	2
R11	1	2	3
R12	1	2	3

Většina respondentů se vyjádřila, že nejdůležitější význam pro ně má emocionální sociální opora. Na první místo ji zařadilo sedm z 12 respondentů. Jednalo se o respondenty R1, R3, R4, R7, R9, R11, R12. Někteří respondenti se vyjadřovali jednoznačně:

„Pro mě.... hm... pro mě je, jasná věc, nejdůležitější podpora je emocionální“ (R11).

„Informační, já nemůžu vědět všechno, proto se asi obracím na známé a společnost, které mně v tom pomáhají. Emocionální je nejdůležitější...jsem prostě takový člověk, že to potřebuju... jakože cítit podporu v tom, co dělám“ (R12).

Někteří spojovali tuto složku s ostatními druhy SO:

„Jako... rozumíš, k čemu je emocionální podpora bez informace? Za emocionální podporou by měly následovat praktická doporučení“ (R9).

Nikdo z odpovídajících však nezařadil emocionální složku SO na poslední místo. Někteří respondenti mluvili o emocionální sociální opoře v souvislosti s poskytováním informací a vnímali rozhovor s kamarády a známými jako komunikaci, která zachycuje jak praktickou informační složku, tak i empatickou, tedy poskytování soucitu a jakýsi pocit příslušnosti k určité skupině.

Informační SO zařadilo na první místo zbývajících pět respondentů (R2, R5, R6, R9, R10). Výroky respondentů byly spojeny většinou s informací, která by se týkala legislativních aspektů pobytu nebo pracovních aspektů.

„No... je to těžké, všechno je důležité... pokud bych mluvila v souvislosti s pobytem, tak rozhodně informační, na druhém místě emocionální a na posledním materiální.

Komunikace je to nejdůležitější, co člověk potřebuje. Emocionální... hm... člověk nikdy neví, kdo je upřímný“ (R6).

„Jako nejdůležitější... nevím, jak to říct... psychologická podpora je důležitá, ale nevíš, kdy je upřímná. Asi informační podpora je nejdůležitější, když se sem stěhuješ, prostě člověk potřebuje vědět, jaké to tady je... Psychologickou podporu člověk potřebuje hlavně na začátku, a informační potřebuje pořádek“ (R12).

„Informační je asi na prvním místě, ta je nejdůležitější. Především v rámci práce, ale také nějaká komunikace“ (R5).

Nikdo z účastníků a účastnic nezařadil materiální pomoc od okolí na první místo. Skoro všichni respondenti zařadili materiální SO na poslední místo. Několik respondentů (R1, R5, R10) zařadilo materiální oporu na druhé místo, někteří v kombinaci s emocionální oporou.

„Nejdůležitější je emocionální podpora pro mě... tedy na prvním místě. Na druhém finanční podpora. Na posledním informační“ (R1).

„Na druhém místě bude materiální podpora, ale ta emocionální také bude na druhém, nemohu říct, co z toho je pro mě důležitější. Psychologickou podporu člověk potřebuje hlavně na začátku, a informační potřebuje pořádek“ (R12).

„Druhé asi materiální a emocionální, ale myslím si, že emocionální se vlastně zakládá na materiální. Ale jsou tak víceméně na druhém místě“ (R5).

Dotazovaní se vyjadřovali tak, že zatím nebyla příliš velká potřeba ohledně materiálních nebo instrumentálních zdrojů.

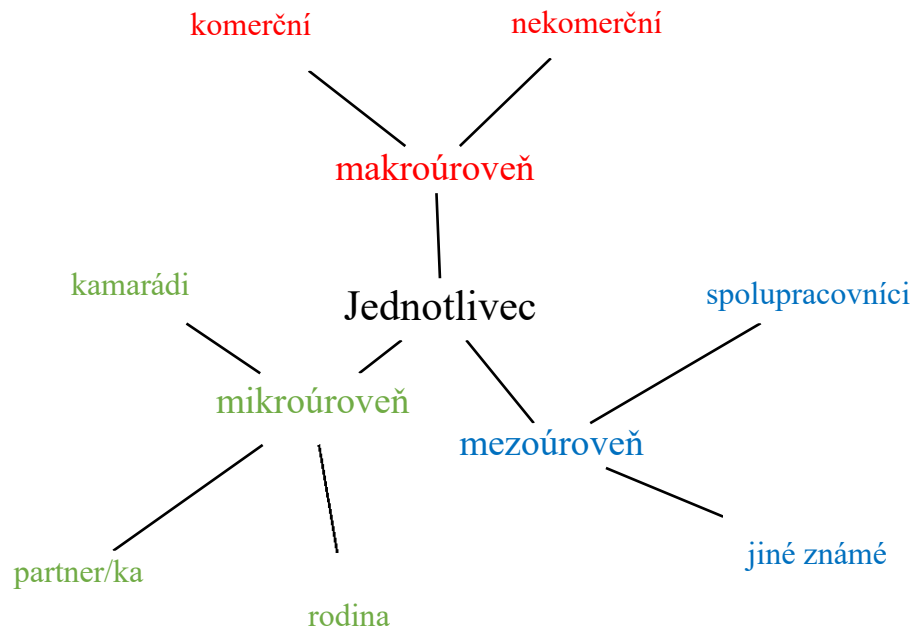
„Materiální je asi nejméně důležitá, informační bude určitě na druhém místě“ (R8).

„Nejméně důležitou je materiální, protože já to nepotřebuju“ (R4).

9.2 Subjekty poskytující sociální oporu

Do základní kategorie zdrojů sociální opory patří pomoc na makroúrovni, tedy od společnosti na úrovni organizací, spolků atd., pomoc na mezoúrovni, to znamená pomoc od bližšího okruhu přátel, známých apod., a pomoc na mikroúrovni, tudíž pomoc od nejbližších lidí, jako jsou rodina, partnerky a partneři nebo blízcí kamarádi. Subkategorie se tvoří na základě typologie identifikovaných subjektů, které respondenti zařadili do jednotlivých skupin.

Obrázek 5: Zdroje sociální opory

Respondenti mluvili o tom, že nejvýznamnějším zdrojem pomoci pro ně, nezávisle na situaci, jsou především blízcí lidé. Na druhé místo respondenti řadili organizace nebo známé.

„Řekla bych, že nejdůležitější pro mě je opora těch ruský mluvících lidí, kteří se, stejně jako já, přestěhovali sem, potom od rodičů. Nejdůležitější oporou pro mě jsou blízcí lidé, následně organizace, a v poslední řadě známí“ (R3).

„Spíše musíme tady počítat sami se sebou, ten tlak na cizince je tady větší...“ (R2).

„...blízké prostředí pro mě je tím nejdůležitějším, jako kolegové z práce a kamarádi, na druhém místě stát“ (R12).

V kategorii SO na **makroúrovni** neboli širší společnosti respondenti a respondentky většinou chápali a zmiňovali komerční organizace a jiné subjekty i nekomerční organizace: státní a nestátní. Respondenti nikdy nebyli součástí spolků založených na etnické a občanské příslušnosti. Mezi základní aktéry, kteří respondentům pomoc na této úrovni poskytovali, byli právníci, psychologové a sociální pracovníci. Na **mezoúrovni** význam měli kolegové v práci a jiní známí. Někdy kolegy z práce respondenti zařazovali do blízkých kontaktů. V kategorii SO na **mikroúrovni** nejčastěji byli zmiňováni partneři, blízcí kamarádi a rodina.

9.2.1 Subjekty poskytující sociální oporu makroúrovni

Mezi subjekty, které poskytují respondentům a respondentkám **emocionální oporu**, především patří psychologové, kteří provozují soukromou praxi. V současné době však jenom jeden respondent navštěvuje psychologa.

„Určitě... v současné době navštěvuju psychologa, protože jsem se musel přiznat, že to potřebuju. Mám teď soukromého psychologa, a kdybych neměl, rozhodně bych se neobracel ohledně emocionální opory na integrační centra nebo něco podobného“ (R12).

Někteří respondenti neměli přímou zkušenost s psychologem, ale v případě potřeby by využili danou možnost.

„Neobracela jsem se a neobracím se v současné době, ale nevylučuju tuto možnost v budoucnu“ (R7).

„Zatím jsem to nepotřeboval, ale v případě potřeby emocionální podpory asi krizová centra. Rozhodně by to nebyly spolky nebo asociace založené na národním principu“ (R8).

„Jako k psychologovi nebo sociálnímu pracovníkovi bych šel opravdu v nouzové situaci. Například kdybych měl depresi nebo něco, jako že bych nemohl normálně fungovat, šel bych na VZP a následně bych se obracel na komerční“ (R11).

Většina lidí však nepřipouští, že by se obraceli na neznámé osoby z širší společnosti, protože nepotřebovali pomoc po psychologické ani emocionální stránce. Upřednostnili by blízké osoby z rodiny nebo blízké kamarády.

„...Ne... hmm... já... hm... i kdybych já věděla, dejme tomu, já vím, že existuje konkrétní organizace, která poskytuje emocionální oporu, rozhodně bych se na ně neobrátila“ (R1).

„Odpověď na nikoho je normální (smích)? Jako já vím, že existuje InBáze, mají tam psychology, konzultanty. Ale pro mě je lepší obrátit se na kamarády nebo psychologa, ale toho mám v Rusku“ (R3).

„Ani jednou... ani jednou... no, fakt si nemohu vzpomenout. Já dokonce ani nevím, kde se nachází nějaké spolky v Praze, jako nějaká asociace, jako já si přesně nepamatuju, kde je velvyslanectví. Ale pro emocionální oporu na organizace a spolky jsem se neobracel, neobracím se a asi se nebudu obracet“ (R5).

Jak již bylo řečeno dříve, **materiální opora** představuje nejméně významnou složku sociální opory pro respondenty. V těchto případech by lidé dali přednost zvládnání situace vlastními silami nebo pomocí lidí, které znají osobně. Pokud by však došlo k nouzové situaci, organizace by byly posledním místem, na koho by se lidé obraceli.

„Vím, že oni mohou poskytovat, ale neobracela jsem se, protože zase – nikdy jsem to nepotřebovala, i kdyby se něco stalo, stejně bych se obracela na nějaké organizace v poslední řadě“ (R7).

„Upřímně nevím, na koho bych se vůbec obracel, ale byly by to především komerční organizace. Ale jako nějaká integrační centra, slyšel jsem o tom, ale ne... rozhodně bych tam nešel“ (R5).

*„V poslední řadě bych se obracel na stát, nejdříve bych zkusil blízké a známé“ (R9).
„Nekontaktoval bych nikoho. Chápu to tak, že jen tak ti peníze nikdo nedá, určitě budou muset být závazky. Ale asi v případě nouzové situace bych kontaktoval nějaké centrum pomoci“ (R8).*

„Jako kdybych si představil, že bych byl na ulici bez peněz, obrátil bych se na organizace, které s tím pomáhají, potom úřad práce, abych mohl pracovat, a samozřejmě na nějaká migrační centra, jako... prostě zkoušel bych všechny zdroje“ (R12).

Jeden respondent se však vyjádřil, že v případě materiálních potřeb by se obracel na státní i nestátní organizace.

„Obracel jsem se na nadační fondy, když jsem potřeboval pomoc pro syna“ (R10).

V případě **informační** SO však lidé vnímali organizace jako přijatelnější zdroj než v případě emocionální nebo instrumentální opory. Pokud se nejedná o citlivé osobní psychologické věci, migranti se ochotněji obracejí na organizace.

„Bohužel jsem se neobracela. Ale obecně se řídím tím, že pokud mám nějakou otázku, která se týká pobytu, kontaktuji MV ČR. Vím, že existuje InBáze, ale nebyla jsem tam“ (R3).

„Obracím se na oficiální instance. Byla jsem na OAMP MV ČR. Byla jsem tam na konzultaci. Jinak preferuju to řešit sama, zjistila jsem všechny informace ze zákona a jako... já nebudu chodit na ministerstvo a ptát se na něco, co mohu zjistit sama. Ale když jsem nevěděla, tak jsem šla na ministerstvo a zjišťovala jsem vše potřebné“ (R4).

„Jedině bych organizace kontaktoval tehdy, když potřebuju nějakou informaci. Určitě by to bylo příslušné ministerstvo“ (R11).

„Pokud bych potřeboval nějakou informaci, tak bych se obracel na nějaká centra pomoci. Určitě nekomerční...“ (R10).

Někteří respondenti se obraceli na organizace nepřímo, ale pomocí známých lidí a získaných pozitivních referencí. Někdy potřebnou pomoc získávali rovnou u kamarádů a známých. Většinou se ale na organizace neobraceli přímo a známí lidé měli roli prostředníka.

„Jinak jsem se neobracela. Ale začínala bych spíše u známých, potom bych šla na web a v poslední řadě bych se obrátila na organizace“ (R6)

„Jako jo, obracel bych se, ale stejně nejdříve bych se zeptal známých, co oni doporučí, a následně bych se obracel na integrační centra, právníky atd.“ (R9).

Mimo jiné odpovědi účastníků výzkumu ukázaly, že lidí spatřují rozdíl v tom, zda je SO poskytována **komerčním, nebo státním** subjektem. Většinou lidé preferovali komerční osoby a organizace, když řešili otázky psychologického a informačního charakteru R2, R3, R5, R6, R7, R9, R11, R12. V tomto případě migranti byli ochotní doplatit částku, i když věděli, že se jim může dostat pomoci v jiných organizacích zdarma.

„Ani jednou jsem se neobracel na neziskové organizace. Jako vyhledával jsem právníky, ale bylo to přes známé, nebo hledal jsem na webu“ (R5).

„Já vím, že ony jsou takové organizace, ale já se radši zeptám kamaráda, on mně doporučí právníka, dala bych mu peníze a on by mně pomohl“ (R6).

„Protože nebyla potřeba... I kdyby náhodou ta potřeba byla, stejně bych šla k tomu, kdo provozuje soukromou praxi, důvěřuji jim více než člověku ze státní sféry... Radši bych doplatila soukromému, pokud je finanční možnost“ (R7).

„Jsou to soukromé komerční organizace: právníci a firmy, kteří mně v tom pomáhají, i když se na ně obracím s vizovými otázkami“ (R12).

Neziskové organizace upřednostňovali lidé, které již měli zkušenost s podobnými podniky dříve, například R4 a R10, a řešili otázky materiálního (výplata příspěvků atd.) nebo informačního charakteru, spojené především s legislativní problematikou pobytu. Obraceli se při tom na státní organizace: *„...věděla jsem, že mám oficiální ministerstvo, kde pomoc určitě dostanu“ (R4).* Nebo nestátní:

„Obecně bych asi preferoval nestátní organizace v podobných otázkách“ (R10).

„Protože státní mašina obecně zpracovává všechno pomaleji. V nestátních neziskovkách to bude rychleji“ (R10).

„Určitě nekomerční... no, tady v podstatě ten samý důvod. Rychlost“ (R10).

Obecně respondenti z různých důvodů SO na makroúrovni málokdy vyhledávají. Jestliže hledají, pak se to většinou týká otázek informačního charakteru. Hlavními zdroji v tomto případě pro respondenty jsou státní a nestátní organizace poskytující pomoc sociálně-právního charakteru.

9.2.2 Subjekty poskytující sociální oporu mezoúrovni

Jak již bylo zmíněno, subjekty poskytující SO mohou být zařazeny do několika kategorií. Například respondenti zmiňovali, že vzhledem ke stylu života kolegové v práci mohou být pro ně rovnou i blízkými známými a patřit do skupiny lidí z bližšího okolí.

„Těžko říct, protože já to mám spojené. Myslím to tak, že jsem to dokázal nastavit tak, že moji blízcí kamarádi jsou rovnou moji kolegové v práci. Chodíme spolu na oběd, mluvíme o svých problémech a poskytujeme rady“ (R13).

Emocionální opora, jak ukázal výzkum, je velmi citlivou složkou, kterou migranti z východní Evropy nechtějí sdílet s lidmi, které neznají osobně. Obecně u tohoto typu SO spíše upřednostňovali blízké lidi, kteří se nachází v ČR nebo v zahraničí. Znamé osoby by však v tomto případě měly hrát důležitější roli než subjekty na makroúrovni. Respondenti však mluvili o blízkosti známé osoby. Jinými slovy, jak kvalitní je vztah se známým, a také jak často se s ním migrant setkává. Na mezoúrovni pro migranty roli hráli především kolegové v práci a nepřiliš blízcí kamarádi. Ve většině případů cizinci uváděli, že se vůbec neobrací na své známé v případě, že by se potřebovali svěřit, upřímně si popovídat nebo jinou formu psychologické a emocionální podpory. Ale pokud by se nemohli obrátit na blízké lidi, byli by to především kolegové v práci, ale někdo preferoval spíše jiné známé, například kamarády nebo spoluhráče.

„Moc o tom nemluví se známými... jedině manažerkou. Je to spojené s informační oporou“ (R2).

„Lidi, se kterými nemám moc těsný kontakt... jako chápeš, s emocionálními otázkami bych se na ně neobracela. Pokud by to bylo něco povrchního, asi by to byli kolegové z práce“ (R3).

„Poskytují asi všichni, ale nejvíce kolegové z tréninku, ale také ne, že by to poskytovali záměrně nebo bych si jim stěžoval, spíše to probíhá neformálně bez domluvy, přirozeně, jen na základě rozhovoru a přítomnosti lidí, jako že mně to pomáhá, prostě být s nimi“ (R5).

„Pro mě jsou pracovní vztahy jasně vymezené a nechci, aby se z nich stal rodinný vztah. Pro mě práce je fakt jenom práce, nic víc ve smyslu vztahů. Ale jako pokud bych si měla vybírat mezi kolegy a starými přáteli, šla bych za kamarády“ (R6).

„Kolegové v práci... Jako nikoho jiného nemám... (smích)“ (R7).

„Asi kolegové v práci. Jako obracel bych se na ně, pokud by se to týkalo nějakých otázek spojených s prací a nějaké emoce, ale není to nic hlubokého“ (R9).

Materiální opora poskytovaná širším okolím měla pro cizince význam především ve smyslu nefinančních, praktických věcí a služeb. Uváděli při tom pomoc se stěhováním, pomoc s dočasným bydlením nebo s náradím. Obraceli se při tom na kolegy v práci a širší okolí z řad přátel.

„Známí, kamarádi, většinou známí z tréninku, ale kolegové v práci také“ (R5).

„Asi kolegové v práci a následně známí, protože kolegy vidím častěji“ (R6).

„V tomto případě spíše známé, protože jich mám více“ (smích). (R9).

„Pomáhali mně kolegové z práce, firma, když jsem potřeboval zařídit bydlení, dali mně byt pro zaměstnance“ (R10).

„Kolegové z práce, jistě kolegové. Většinou se to týká nějakých finančních aspektů, ale také i každodenních činností. Něco přestěhovat nebo půjčit“ (R12).

V tomto případě roli opět hrála potřeba respondentů v tomto druhu pomoci. Lidé mluvili o tom, že v podstatě by všechno mohli zařídit sami, až na nějaké výjimky a opravdu nečekané situace. Jedna respondentka pověděla o své zkušenosti, když náhle měla opustit svou domovskou zemi po vypuknutí konfliktu ve východní Evropě:

„No... v předchozí práci. V březnu, když jsem byla na dovolené, jsme se vraceli z Ukrajiny, byla jsem s mámou. V předchozí ... i když jsme neprosili, nám pomohli, matce pomohli. Dali jí věci a také nám pomohli materiálně. Firma... pracovníci chtěli přispět, protože chápali, jak je to těžké... prchat před válkou, a také že to byla těžká situace, byla zima, matka si nemohla s sebou vzít hodně věcí. No... proto nám v minulé práci pomohli jak s věcmi, tak i finančně, navíc firma nám zaplatila letenky z Rumunska do ČR. Ale v této práci... vzhledem k tomu, že tady pracuji půl roku a nemám tak blízké vztahy se svým týmem... ani jednou jsem se na ně neobracela... a myslím si, že oni mně nepomohou... ne, to ne...“

(R1).

Informační opora se u cizinců asociuje jak s poskytováním závažných informací spojených s pobytem, studiem a prací, tak i s rekreační a zájmovou oblastí. Migranti mluvili o známých především jako o lidech, kteří by mohli mít zkušenost s podobným problémem, a na základě toho dát vhodné doporučení.

„Když jsem sháněla práci, obracela jsem se na kolegy v minulé práci... na kámošky, šéfovou a ptala jsem se, jestli neví něco o firmách, které shání pracovníky“ (R1).

„Spolupracovníci, jednoznačně, mám i některé kamarády v práci. Ale obecně hodně času trávím v práci, proto se většinou bavím s kolegy nebo už vlastně jenom s blízkými lidmi“

(R4).

„Já se mohu obracet s kterýmikoliv otázkami. Mohou to být známí, i když jsem se s nimi nebavila půl roku. Ke kolegům v práci, ke kolegům ve škole. Nemám s tím problém“ (R7).

Velkou roli v tomto případě hrály znalosti a schopnosti lidí tuto oporu reálně poskytnout. V závislosti na tom se respondenti obraceli na jednotlivé kategorie známých lidí.

„Zase... záleží na tom, co to bude, pokud něco pracovního, budou to kolegové v práci, pokud něco, co je spojené s pobytem, budou to známí“ (R4).

Na mezoúrovni největší význam pro respondenty měli kolegové v práci a další známí lidé, které migranti nezařazovali do kategorie pracovních kontaktů. Velký vliv tady mělo to, jakých aspektů se týkal problém, který by potřebovali řešit.

9.2.3 Subjekty poskytující sociální oporu SO na mikroúrovni

Blízké kontakty pro migranty a migrantky mají největší význam bez ohledu na typ sociální opory. Migranti by se téměř vždy prioritně obraceli na svou rodinu, partnerky nebo partnery a blízké přátele. **Emocionální** SO více než ostatní byla zmiňována právě v kontextu blízkých lidí.

„Jenom to, že asi blízké prostředí pro mě je tím nejdůležitějším“ (R12).

„Kterákoli podpora vždy jde od rodiny, i když rodina poprosí někoho... Rodina je vždy nejdůležitější... Ale obecně, myslím známé, integrační centra... no, to není jejich život, není jejich rodina, není jejich blízký člověk, jasně, že oni nebudou tak pomáhat mně jako rodina...“ (R4).

„Rodina a blízké okolí obecně pro mě představují největší význam nezávisle na druhu podpory“ (R9).

Mezi neblížejší lidi migranti zařazovali ty, kteří se nachází v ČR, a také lidi v domovské (Rusko, Ukrajina, Bělorusko) nebo jiné zemi. Pro většinu respondentů však významnějším zdrojem opory byli lidé, se kterými migrant mohl mít osobní bezprostřední kontakt.

„Především je to přítel, potom sestra, protože také tady bydlí, následně s velkým odstupem kamarádi...“ (R6).

V případě rodiny však vzdálenost měla spíše kontextuální význam. Pro všechny respondenty rodina, která zůstala v domovské zemi, hrála důležitou, a někdy hlavní roli v rámci poskytování emocionální a psychologické podpory.

„...otec, matka, babičky, dědečkové... tety. Všichni jsou na Ukrajině. Mám tady přátele a kamarády. Jo... ještě vlastně mám kamarádky a kamarády v jiných zemích Evropy“ (R1).

„Nejdůležitější je rodina, bezesporu. S nimi mám nejtěsnější vztah. Pokud bych to mohla seřadit, dále je partner, se kterým máme vztah už osm let, dále kamarádi. Ale záleží na kontextu“ (R4).

„Nejbližší lidé... rodina, přítelkyně. Kamarádi také, ale spíše rodina a přítelkyně“ (R5).

Zvláštní složkou v odpovědích migrantů byla **materiální** opora ze strany blízkých lidí. Všichni zmínili, že by se jim v případě potřeby materiální opory rozhodně od blízkých dostalo. Důležitým aspektem zde je, zda se jedná o finanční, nebo jinou pomoc. Pokud se pomoc týká především praktických věcí, kamarádi byli na prvním místě. Pokud se pomoc týkala finančních otázek, rodina a partner nebo partnerka měli větší význam.

„Rodina především, babička, dědeček, přítel také, ale já bych spíše prosila u rodiny. To se týká financí. Ale pokud bych potřebovala nějakou pomoc s věcmi, něco tahat, tak by to byli kamarádi a přítel“ (R7).

„V tomto případě rodina, tedy manželka, jako já bych ani neprosil nikoho jiného“ (R10).

„V první řadě by to byla rodina. Peníze u kamarádů neberu...“ (R11).

Někteří však uváděli, že v souvislosti s finančním aspektem materiální opory upřednostnili přátele a jiné osoby před rodinou.

„Přítel, potom kamarádi, rodina na posledním místě, radši bych šla do banky“ (smích) (R8).

V případě velkých finančních částek byla rodina prioritnějším zdrojem.

„O finance bych určitě neprosil u rodiny... rozhodně. Tady bych prosil spíše u blízkých přátel. O něco velkého bych asi prosil u rodiny...“ (R5).

V neposlední řadě pro migranty byla také důležitá **informační** složka SO. Stejně jako v případě jiných skupin lidí, i zde hrál roli kontextuální aspekt. Jinými slovy migranti získávali rady, doporučení a další přínosné informace především od osob, které také bydlí v ČR a mají nějakou zkušenost s podobnými problémy.

„Informační opora není možná bez nějakých znalostí. Zase, na základě těch problémů, co tady řeším, obracím se na kamarádky, pokud se to týká specifických otázek, na rodinu také, ale pokud se to týká obecných otázek, oni (rodiče) nebydlí tady, takže je zbytečné se na to ptát“ (R3).

„První by byli kolegové z práce a blízcí kamarádi. Ale tady je zase otázka kompetencí“ (R5).

„Za prvé přítel, za druhé matka nebo kamarádka. To záleží na situaci. Na něco se nemohu zeptat přítele (smích)... Ale jinak bych to seřadila tak: přítel, otec, matka, kamarádka, k nim bych se obracela“ (R7).

„Především jsou to přátelé, kvůli podobné zkušenosti. Ale v podstatě jsou to všichni“ (R8).

„Kamarádi... no, protože oni nic neočekávají a jsou maximálně objektivní“ (R12).

Jak ukázal výzkum, blízké prostředí má prioritní význam a často rozhodující vliv na veškerou sociální oporu, kterou jedinci z východoevropských států dostávají. Nehledě na to, že převážná část příbuzných a primární skupina, jako je rodina, se nenachází v ČR, stejně hraje důležitou roli v životě respondentů a respondentek. Z psychologického a emocionálního hlediska i po mnoha letech pobytu mimo svou domovskou zemi (většina účastníků výzkumu pobývá v ČR déle než pět let, někteří 10 a více let) migranti preferují blízké okolí, které má stejné kořeny, nebo svoji původní rodinu.

9.3 Subjektivní složka respondentů: očekávání, potřeby, schopnosti a individuální preference

Do této kategorie patří především to, jak respondenti vnímají a přijímají podporu od okolí. Účastníci a účastnice výzkumu často mluvili o svých očekáváních spojených se SO, jinými slovy od některých skupin lidí pomoc neočekávali a v souvislosti s tím se na ně ani neobraceli. Také zde hraje roli, zda respondenti opravdu tu pomoc, i když je de facto dostupná, budou chtít využít.

9.3.1 Očekávání spojená se sociální oporou

Očekávání respondentů byla spojena především s blízkým okolím, tedy kamarády, rodinou a partnery. Na druhém místě většinou pro ně byli známí, tedy kolegové v práci a kamarádi nebo organizace.

„V první řadě jsou to moji rodiče, moje rodina, tedy moji rodiče, moje babičky a dědečkové. Myslím to jako celou rodinu. Potom je to můj partner“ (R1).

„Kamarádky... samozřejmě, pokud bych jim nevolala ve tři ráno (smích). Ale možná i v tomto případě“ (R3).

„Především rodina, partner, bratr“ (R4).

„Hm... Osobně já neočekávám asi od nikoho. Asi od přítelkyně“ (R9).

Pomoc na úrovni makrosocietnosti, například od organizací, spolků a také asociací, respondenti většinou neočekávali.

„Od státu vůbec neočekávám. V první řadě blízcí známí, v druhé řadě ostatní kamarádi a známí a v poslední řadě rodina a kamarádi, které mám mimo ČR“ (R6).

„To asi záleží na kontextu, mám asi odlišné očekávání v závislosti na problému. Od státu asi neočekávám vůbec. Víím, že existují neziskovky, ale nikdy jsem se na ně neobracel, spíše by to byli přátelé“ (R8).

„Neočekával jsem od nikoho, když jsem se přestěhoval do ČR (smích). Říkali mně to známí, že mně nikdo nepomůže“ (R10).

„Záleží na situaci, ale obecně by to byli především známí lidé a jejich známí. Nikdy jsem neočekával podporu od státu... Stát ti nikdy nepomůže, vůbec s tím nemůžeš počítat, jedine blízcí lidé a kamarádi“ (R11).

Často však respondenti a respondentky mluvili o kompetencích jednotlivých subjektů jako o hlavním důvodu očekávání. Obraceli se prioritně na lidi v souvislosti s jejich povoláním a zkušenostmi.

„Vždy... úplně vždy, jak bych řekl... no, prostě vždy se obracím na své známé. Vím, co dělají v životě, a v závislosti na otázce obracím se na určité lidi“ (R5).

„Preferuju to řešit sám, ale záleží na situaci. Pokud je to nějaká specifická situace, očekávám pomoc od odborníků“ (R12).

„Já bych očekávala emocionální podporu od partnera a blízké kamarádky. Informační oporu bych očekávala v podstatě od celého okolí, tedy od těch lidí, co znám: od kolegů, od spolužáků, od učitelů, od partnera od kamarádky. Materiální oporu bych očekávala od partnera a kamarádky“ (R7).

„To asi záleží na kontextu, mám asi odlišné očekávání v závislosti na problému“ (R8).

Téměř vždy očekávání respondentů odpovídala těm subjektům, které jim podporu reálně poskytovaly.

„...samozřejmě také pokud potřebuju informaci na vízum, mně pomáhá MV ČR“ (R4).

„Ano... jako očekávám, že známí lidé v určitém oboru mi pomohou, a oni mně nějakým způsobem skutečně pomohou“ (R5).

„Dostávám ji od těch, od koho to vlastně očekávám. Jsou to kámoši a blízké okolí“ (R10).

„Jako nedostal jsem se do takové extrémní situace, že bych něco potřeboval. Očekávání asi na 70 procent souvisí s tím, kdo mně reálně pomůže“ (R13).

„Vzhledem k tomu, že preferuju komerční osoby, asi mě neodmítnou, jako že počítám s tím, že jim za to zaplatím, proto asi budou ochotné mně reálně pomáhat“ (R12).

Ve většině případů však migranti mluvili o tom, že bližší a širší okolí by jim pomohlo, ale oni by se na ně prioritně neobraceli a upřednostnili by možnost zvládnout problematickou situaci vlastními silami.

9.3.2 Potřeby, motivace, schopnosti a individuální preference

Poměrně často v souvislosti s jednotlivými druhy sociální opory migranti mluvili o tom, že nemají **potřebu** obracet se na ostatní. Většinou byli motivovaní a měli schopnosti k tomu, aby problematickou situaci zvládli sami, případně s pomocí blízkého prostředí. Souviselo to především se socioekonomickým statusem, motivací a jistě materiální složkou.

„Za druhé nebyla jsem v situaci, kdy bych potřebovala finance a moje rodina mně nemohla pomoci... nebo já sama nemohla vydělat nebo něco...“, „...veškeré informace já mohu najít prostřednictvím hledání na webu, nebo se zeptám známých...“ (R1).

„Nejméně důležitá je materiální, protože já to nepotřebuju“ (R4).

„Zase řeknu, že žádný typ podpory jsem nepotřeboval od státu ani jednou“ (R5).

„Materiální já nepotřebuju, protože všechno mám“ (R12).

Ve většině případů respondenti věděli o tom, že existují organizace, na které se mohou obrátit. Někteří však i v tomto případě dávali přednost spíše vlastní aktivitě nebo pomoci známých lidí.

„Vím, že oni mohou poskytovat, ale neobracela jsem se na ně, protože zase... nikdy jsem to nepotřebovala. I kdyby se něco stalo, stejně bych se obracela na nějaké organizace v poslední řadě“ (R7).

„Zatím jsem to nepotřeboval, ale v případě potřeby emocionální podpory asi krizová centra. Rozhodně by to nebyly spolky nebo asociace založené na národním principu“ (R8).

Individuální preference se projevily ve všech typech SO. Zahrnuji tady především to, že respondenti se na určité subjekty nechtěli obracet. Důležitý je zde **kontext** problémů, se kterými se migranti na ostatní obraceli. Respondenti měli striktně vymezené oblasti, které by mohli probírat jen s určitými lidmi. V souvislosti s organizacemi (státními i nestátními) mluvili většinou o nedůvěře, motivaci nebo rychlosti poskytování služeb.

„Ne... hmm... já... hm... i kdybych já věděla, dejme tomu, já vím, že existuje konkrétní organizace, která poskytuje emocionální oporu, rozhodně bych se na ni neobrátila“ (R1).

„No... protože nemám k nim důvěru (...). Oni dělají svoji práci špatně... někdy kašlou na svoji práci, pro ně to vůbec není důležité“ (R1).

„Protože nebyla potřeba... i kdyby náhodou ta potřeba byla, stejně bych šla k tomu, kdo provozuje soukromou praxi, důvěřuji jim více než člověku ze státní sféry“ (R7).

„Protože státní mašina obecně zpracovává všechno pomaleji. V nestátních neziskovkách to bude rychleji. Zároveň v nestátních neziskovkách ti lidé pomáhají více, jako hledají více řešení, jsou více zapálení. Ve státních organizacích tě určitě nikdo neodmítne, ale jako... nebudou radit, co všechno ti stát může zaplatit. Jako na úřady je třeba jít připravený a vědět, co ty chceš“ (R10).

V souvislosti s rodinou a známými respondenti zmiňovali především to, že nechtěli rodinu a ostatní zatěžovat svými problémy emocionálního a jiného charakteru. Podle dotazovaných bylo patrné, že pokud by se obrátili na lidi, podpory by se jim jistě dostalo.

„Peníze nikdy, ale asi bych neprosila, ale ostatní ví, že jsem spolehlivá a že ty peníze vrátím, jenže já bych je stejně o to neprosila“ (R4).

„No a jednou jsem vzala kredit v bance, protože jsem nechtěla prosit u rodičů“ (R4).

„...no hlavně proto, že nechci své blízké zatěžovat, prostě jsou témata, o kterých bych se s nimi nechtěla bavit, abych je ochránila. Asi je v tom případě lepší psycholog“ (R2).

„Rodina může také poskytnout pomoc, ale nechci je zatěžovat, aby si mysleli, že tady mám problémy“ (R2).

„Určitě, ale také asi většinou na přítelkyni a kamarády. Nechci tím zatěžovat rodinu“ (R2).

„Je to především partnerka. Ale také rodina... rodinu mám v Bělorusku. Jako někdy jim nechci říkat, když mám problémy, nechci je zatěžovat, ti mají spoustu svých věcí, ale jako rodina mně samozřejmě v případě potřeby pomoci může“ (R2).

9.4 Objektivní faktory: dostupnost opory a kompetence subjektů

Individuální preference respondentů neboli jejich volba, na koho se případně obrátit s určitým typem problému (emocionální, materiální, informační), byla založena na několika faktorech.

Prvním byla **dostupnost** určitého druhu pomoci. Všichni respondenti se zmiňovali o tom, že v případě potřeby mohou získat nutné zdroje od blízkých lidí nebo známých, včetně finančních. V případě emocionální opory osobní kontakt nahrazovaly moderní technologie a možnost videohovorů. Pokud by se pomoc týkala státních organizací, respondenti mluvili o tom, že v souvislosti s uspokojivým finančním stavem by stejně nedosáhli na minimální typy pomoci. Někteří to spojovali i se svým občanstvím, pobytovým statutem a vztahem k nim ze strany pracovníků příslušných služeb.

„...jak se k lidem chovaly ty pracovnice... vůbec nebylo příjemné, měla jsem pocit, že ty lidi tady nikdo nechce...“ (R1).

„Jak jsem říkala, organizacím jste lhostejní. Vnímají nás jako peníze... aha, podívejte se, teď je více cizinců, tak nám mohou dát více peněz, tak pojdte pomáhat cizincům. Já ale chci dostat upřímnou a reálnou podporu. Když se člověk s tebou baví jako... s úplným nezájmem... příště už k těm pracovníkům nepůjdu. Spíše musíme tady počítat sami se sebou, ten tlak na cizince je tady větší...“ (R2).

Někteří to spojovali s tím, že neměli dost informací, aby se obrátili na určité orgány.

„Ne, já vlastně poprvé o tom slyším, jako ne poprvé, ale nikdy jsem o tom nepřemýšlela, asi mají špatný marketing (smích)“ (R4).

„Na psychologa bych se obracel jenom soukromého, asi je to spojené s reklamou.“ (R10).

„Já bych asi chtěla mít méně stereotypů vůči organizacím, jako jsou nějaké předsudky, a bylo by dobré se jich zbavit. Ale potřebovala bych více o tom vědět, nějaké reklamy. Nebo aby mně známi doporučili, kde to dělají dobře“ (R7).

To, o čem však mluvili respondenti nejčastěji v souvislosti se sociální oporou, byly především **kompetence** subjektů. Kompetence v chápání migrantů, kteří se účastnili výzkumu, zahrnují to, zda se subjekt v určitých typech problémů vyznává. Někteří upřednostňovali subjekty, které osobně neznali, pokud oni měli určitou kvalifikaci. Neplatilo to však většinou v případě blízkých lidí. To znamená, že v některých otázkách blízké

prostředí bylo prioritnější, nehledě na absenci kvalifikace. O kompetencích mluvili nejvíce v souvislosti s informační oporou.

„Známi, kamarádi, kteří se v tom vyznají, je tady otázka kompetencí. Jako nebudu se obracet na známé, pokud se v tom nevyznají, jako v tom případě mně mohou pomoci“ (R5)?

„Tak... obecně... Vzpomínám si na kompetence, záleží na tom, kde studoval, co ví. Byli by to asi kolegové v práci, protože se často setkáváme“ (R6).

Někteří také v souvislosti s emocionální oporou.

„Pro mě je důležitá v oblasti emocionální opory kvalifikace člověka. Jako pokud by to byl známý a zároveň odborník, tak bych rozhodně preferovala jeho, ale stejně bych následně posuzovala jeho kompetence“ (R7).

„Jako já osobně uznávám schopnost profesionálně pracovat s lidmi, což moji kolegové nemají, a také nějakou důvěru, což vlastně také v práci nebo ve škole moc nemáme... Myslím si, že nejsou kompetentní v tom, aby poskytovali emocionální podporu“ (R8).

Kompetence lidí nebo organizací hrála často klíčovou roli v tom, na koho se migranti budou obracet. Viděli v tom především pragmatické důvody, tedy pokud se někdo v něčem nevyznává, nemá smysl ho kontaktovat. Někdy také mluvili o samostatnosti a o tom, že nechtěli především své blízké a známé zatěžovat svými problémy.

9.5 Zkušenost se subjekty poskytujícími sociální oporu

Kompetence jednotlivých subjektů a spolu s tím i očekávání SO byly těsně spojeny se zkušenostmi, a to jak vlastními, tak i zkušenostmi ostatních. Migranti a migrantky poměrně často zmiňovali to, že neočekávají pomoc od subjektů na úrovni makrosociální na základě toho, že již někdy kontaktovali organizace a nějakou zkušenost měli.

„Když jsem potřebovala živnostenský list, vyhledávala jsem informace na webu a následně šla na úřad, ale jako... kompetentní a relevantní informace jsem moc nedostala, oni mně dali jen obecné info a řekli, ať to vygooglím. Jinak jsem se neobracela. Ale začínala bych spíše u známých, potom bych šla na web a v poslední řadě bych se obrátila na organizace“ (R6).

„...pro informace bych stejně šla na úřad... ale pokud by to bylo něco jednoduchého, pokud by bylo něco komplikovanějšího, jako vzpomínám si, jak ty pracovnice hledaly zákony, jako nevypadalo to moc profesionálně“ (R7).

Důležitou roli v tom, na koho se migranti obraceli, hrály také zkušenost a reference od známých lidí. Dost často známí lidé měli roli prostředníka, který je nasměroval na určité organizace. Pokud reference byla pozitivní, s největší pravděpodobností se lidé opětovně na organizace obraceli.

„Jako jo, obracel bych se, ale stejně nejdříve bych se zeptal známých, co oni doporučí, a následně bych se obracel na integrační centra, právníky atd. Jako... není to tím, že se vůbec nechci obracet na organizace, spíše bych to chtěl mít co nejlepší a nejefektivnější, proto se zeptám známých, jaké organizace se jim líbily. Třeba tam nevolej, protože tam ti nepomohou“ (R9).

„Já bych asi chtěla mít méně stereotypů vůči organizacím, jako jsou nějaké předsudky, a bylo by dobré se jich zbavit. Ale potřebovala bych více o tom vědět, nějaké reklamy. Nebo aby mně známí doporučili, kde to dělají dobře“ (R7).

Někteří zmiňovali i negativní zkušenost.

Několikrát jsem slyšela od známých, že se obraceli na integrační centra, a měli negativní zkušenost. Za prvé jim to vůbec nepomohlo, za druhé byli z toho nervózní. Proto já prostě nevěřím těm organizacím a celkově lidem, které neznám. Vůbec nechápu, k čemu jsou...“ (R1).

„Měla jsem špatnou zkušenost, obracela jsem se, ale to nebyla profesionálka. V integračním centru mi doporučili psychologa, to byl člověk bez vzdělání, takový instagramový psycholog...“ (R2).

9.6 Shrnutí

Výzkumu se zúčastnilo celkem 12 lidí: šest mužů a šest žen, rovnoměrně rozdělených podle občanství, tedy čtyři měli ruské občanství (dva muži a dvě ženy), čtyři ukrajinské občanství (dva muži a dvě ženy), čtyři běloruské občanství (dva muži a dvě ženy). Průměrný věk respondentů byl zhruba 27 let a průměrná délka jejich pobytu přibližně osm let. Výzkumné šetření ukázalo, že zdroje sociální opory u imigrantů z východoevropských států se lišily v závislosti na některých aspektech: na kvalitě kontaktu, individuálních preferencích

respondentů, dostupnosti SO, kompetencích subjektů poskytujících SO atd. Nejvýznamnějšími druhy opory pro migrantky a migranty byly emocionální a informační opora, materiální měla menší význam.. Nejčastěji migranti očekávali SO od blízkého okolí, tedy rodiny, partnerky nebo partnera a přátel, kde vlastně ve většině případů pomoc různého charakteru vyhledávali. Jestliže však migranti měli problémy nepříliš citlivého charakteru, obraceli se také na širší okruh známých s ohledem na zkušenost a kompetence jednotlivých subjektů, většinou šlo o kolegy z práce. V případě, že potřeba nebyla uspokojena na úrovni bližších lidí a známých, respondenti se obraceli na komerční nebo nekomerční (státní i nestátní) organizace. V případě absence vlastních zkušeností s poskytováním služeb se volba a typ organizace nebo osoby – poskytovatele služeb se často zakládala na zkušenosti a referencích známých lidí. Většina respondentů přikládala rodině velkou důležitost, a to bez ohledu na skutečnost, že zůstala v domovské zemi.

Výsledky

Výzkumné šetření se zaměřovalo na zdroje sociální opory u imigrantů z východoevropských států. Byly formulovány jedna hlavní výzkumná otázka a navíc tři dílčí výzkumné otázky (DVO).

První DVO zněla následovně:

Jaké jsou zdroje sociální opory na makroúrovni?

Z provedeného výzkumu vyplývá, že migranti většinou oporu na úrovni společnosti neočekávají a nevyhledávají. Pokud potřebují pomoc na makroúrovni, týká se to především informační opory. Většinou se jedná o otázky informačního charakteru související s pobytovou legislativou a vyřizováním jiných úředních záležitostí, například živnostenského listu, daňového přiznání apod. V těchto záležitostech se obrazejí na subjekty ziskové nebo neziskové: státní i nestátní organizace. Mezi komerční subjekty patří jak právnické osoby, tak i fyzické osoby poskytující služby právního a psychologického charakteru. Zdroje sociální opory, na které se cizinci obraceli, byly mimo jiné státní a nestátní organizace poskytující poradenství sociálně-právního charakteru. Nejčastěji se lidé obraceli na OAMP MV ČR, především prostřednictvím webových stránek provozovaných Ministerstvem vnitra, nebo na call centrum na bázi MV ČR. Nestátní neziskové organizace byly vyhledávány méně, pomoc se také týkala sociálně-právní problematiky. Spolky, asociace nebo jiná sdružení založená na národnostním a etnickém principu migranti nevyužívali a nehledali tam pomoc.

Druhá DVO zněla takto:

Jaké jsou zdroje sociální opory na mezoúrovni?

Na této úrovni zdroji SO byly především známí lidé, se kterými v současné době migranti udržovali častý kontakt. Cizinci se obraceli na své kolegy v práci a jiné známé, tedy na přátele z širšího kruhu s podobným pobytovým statutem a původem. Převažujícím typem SO na této úrovni byla také informační opora spojená především s řešením pobytových otázek. Lidé na mezoúrovni přitom často plnili roli zprostředkovatelů se zkušeností v řešení podobných problémů. Migranti na základě referencí volili podobný postup, často se obraceli na subjekty na makroúrovni, tedy na doporučeného odborníka nebo doporučený kompetentnější orgán, který se zabývá řešením specifických otázek. Instrumentální SO migranti potřebovali v řešení běžných životních otázek, například ohledně zapůjčení náradí nebo podobných záležitostí. I v tomto případě zdroje představovali také kamarádi

z širšího okruhu a kolegové v práci. Emocionální SO respondenti a respondentky na mezoúrovni nevyhledávali.

Třetí DVO měla toto znění:

Jaké jsou zdroje sociální opory na mikroúrovni?

Zdroje sociální opory na mikroúrovni migranti popisovali jako nejdůležitější a naprosto prioritní nezávisle na druhu SO. Migranti hledali podporu u partnerů a partnerek, blízkých přátel a příbuzných, kteří převážně pobývali mimo ČR, v domovské zemi imigrantů. Emocionální SO ve většině případů byla nejvýznamnějším druhem SO. V závislosti na kontextu a vhodnosti se migranti obraceli na různé výše zmíněné zdroje. Instrumentální SO měla vzhledem k ekonomickému statusu spíše anticipační charakter, tedy cizinci se přímo neobraceli o pomoc, nicméně věděli, že v případě potřeby ji určitě dostanou. Informační opora na této úrovni byla často spojována s emocionální, tedy nejenom s poskytováním rad ohledně řešení naléhavých otázek, ale také s podporou a soucitem na základě podobné prožité situace.

Hlavní výzkumná otázka zní:

Jaké jsou zdroje emocionální, instrumentální a informační sociální opory u imigrantů z východoslovanské etnolingvistické oblasti?

Pro migranty nejdůležitější význam mají lidé z blízkého prostředí. Podporu často vyhledávají u lidí s podobnou zkušeností, týkající se jak objektivní složky problémů, spojených s informacemi, tak i psychologické. Zdroje emocionální opory prioritně byly na mikroúrovni. Pokud však z různých důvodů blízké prostředí nemohlo emocionální pomoc poskytnout, migranti by ji vyhledávali u profesionálních odborníků poskytujících psychologickou podporu. Instrumentální SO migranti nepotřebovali vzhledem k uspokojivému finančnímu stavu, v případě potřeby by pomoc očekávali především od blízkého okolí. Jen v případě nouze a absence podpory na mikro- a mezoúrovni by se obraceli na organizace. Informační oporu migrantům poskytovali především známí lidé jak z kruhu blízkých osob, tak i z širšího okruhu známých. Velmi důležitý význam pro migranty a migrantky má komunita známých lidí s podobným původem a v souvislosti s tím i s podobnými zkušenostmi během pobytu v ČR.

Diskuse

Skupina imigrantů z východoevropských států v ČR má poměrně velké zastoupení a je jednou z nejpočetnějších skupin cizinců v ČR. Události posledního roku vyvolaly ještě větší růst počtu skupiny imigrantů z této geopolitické oblasti. Specifickými aspekty této skupiny jsou vysoká ekonomická aktivita a sociální integrace do majoritní společnosti. Nehledě na geografickou a kulturní blízkost, příslušníci východoevropských států se liší od příslušníků majoritní populace v ČR. Dokonce existují rozdíly a určité zvláštnosti v rámci skupiny národů z východní Evropy. To znamená, že cizinci z východní Evropy ne vždy mají stejné sociálně-ekonomické postavení, ze kterého vyplývají aspekty fungování zejména v české společnosti. V této oblasti lze mluvit o rozdílné sociální situaci: materiální a finanční situaci, odlišném stylu života a jistě i z toho plynoucí úrovně a druhu sociální opory.

Výzkumné šetření bylo epistemologicky ukotveno v kvalitativním přístupu. V souvislosti s tím výsledky nelze generalizovat na celou populaci imigrantů z východoevropských států pobývajících v ČR.

Vzhledem k vzorku respondentů byla skupina poměrně homogenní jak z hlediska věkové struktury, tak i z hlediska socioekonomického statusu. Všichni účastníci i účastnice výzkumu legálně pobývali na území ČR již delší dobu, většinou déle než osm let. Téměř všichni imigranti měli uznaný dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání nebo studia, s výjimkou jedné respondentky, která měla uznaný trvalý pobyt na území ČR. Příběhy respondentů a respondentek byly rovněž velmi podobné. Lidé již předem plánovali příjezd do ČR a jejich důvody byly studium v jazykové škole, následně studium na univerzitě, potom pracovní uplatnění, s výjimkou jednoho respondenta, který přijel na území z pracovních důvodů. Všichni respondenti mají dokončeno vysokoškolské vzdělání s přiděleným titulem Bc., Mgr. nebo Ing. Respondenti s bakalářským vzděláním rovněž pokračují v navazujícím magisterském studiu.

Výše zmíněné údaje jsou nesmírně důležité pro pochopení a výsledek výzkumného šetření. V případě, že by výzkumný vzorek tvořili uprchlíci z Ukrajiny, lze předpokládat, že význam jednotlivých druhů sociální opory by se lišil. Lze předpokládat, že v souvislosti s náhlou neplánovanou změnou místa bydliště by jednotlivci využívali jiné zdroje SO.

Kebza (2005) uvádí, že kromě věku významnou proměnnou v oblasti SO je sociálně-ekonomický status (SES). Thoits (1995, in Kebza, 2005) mluví o tom, že věk a SES korelují s anticipovanou neboli očekávanou SO. To znamená, že se s věkem SO snižuje, rovněž jako

v případě nižšího SES. Krause (1997b, in Kebza, 2005) uvádí, že zvládání problematických situací u jedinců z vyšších tříd je úspěšnější. Postavení také ovlivňuje úroveň SO a rozvoj sociální sítě jednotlivce (Kebza, 2005).

Vzhledem k tomu, že se respondenti a respondentky nachází v produktivním věku, a také k získanému vysokoškolskému vzdělání lze hovořit o vyšší ekonomické konkurenční schopnosti, z toho plynoucím komfortnějším sociálně-ekonomickém postavení, a tím pádem vyšší míře sociální integrace. Dokončené vzdělání v ČR téměř u všech účastníků výzkumu svědčí o znalosti českého jazyka minimálně na úrovni C1 podle společného evropského referenčního rámce. Tyto aspekty by mohly vysvětlovat nadřazenost a podřazenost jak anticipované neboli očekávané SO, tak i určitých typů získané SO (emocionální, informační a materiální). Mimo jiné lze předpokládat, že v souvislosti s vyšším SES se zdroje také lišily.

Výzkum provedený s uprchlíky z východní Evropy ukazuje, že jazyk a specifika oboru jsou faktorem limitujícím integraci pro vzdělané imigranty (Prokop et al., 2023).

Výzkum ze sousedního Německa potvrzuje předpoklad o tom, že vyšší vzdělání imigrujících osob zvyšuje dostupnost sociální opory a také množství subjektů, které tuto oporu poskytují (Brandt a Hagge, 2020). Pokud bychom k vysokému vzdělání přidali vysokou motivaci, jazykové znalosti imigrantů z východní Evropy v ČR a kulturní podobnost, lze pochopit, proč se tak úspěšně adaptují na nové podmínky.

Výzkum v Itálii potvrdil, že sociální opora migrantů je důležitou složkou jejich komfortní existence a celkové spokojenosti. Dále výzkum potvrdil hypotézu o tom, že vliv SO na život imigranta se liší v závislosti na zdrojích a typech SO (Novara et al., 2023). V našem případě respondenti často uváděli, že upřednostňují emocionální a informační oporu ze strany okolí. Materiální oporu potřebovali spíše ve formě anticipované neboli očekávané podpory, jinými slovy v hypotetických případech. Lze to vysvětlit vyšším postavením. Spolu s tím respondenti tvrdili, že určité zdroje, jako jsou subjekty na makroúrovni, mají pro ně menší význam. Podporu od organizací téměř neočekávají a neobracejí se na ně.

Výzkum ve Španělsku, kterého se také zúčastnili migranti z východoevropských států, ukázal, že na integraci se podílí rozvinutá sociální síť. Pro imigranty je přitom důležitá podpora blízkého prostředí, jako jsou rodina a zkušenější kamarádi (Hombrados-Mendieta et al., 2019). V provedeném výzkumném šetření respondentky a respondenti se často zmiňovali o preferenci blízkých lidí v oblasti SO. Důležitou složkou přitom byla kompetence nebo zkušenost jednotlivce s podobným problémem.

Podobnou orientaci na svoji původní komunitu, kromě výše popsaných faktorů, jako jsou vzdělání a SES, lze také vysvětlit mentální složkou a projevem kolektivismu, který je typický pro lidi z východní Evropy (Stěpanova, 2018). Mnozí respondenti ve výzkumu zmiňovali, že i po mnoha letech v ČR dávají přednost bližší komunikaci se spoluobčany. Jiným důvodem, o kterém se také dotazovaní zmiňovali, může být legislativní omezení občanů třetích zemí ve srovnání s občany EU (Ignatyeva, 2020), která limitují lidi v rámci sociálního systému a zároveň pobízejí k plnému využívání vlastních zdrojů i zdrojů SO v podobě známých a blízkých lidí. Někteří respondenti přímo hovořili o tom, že počítají jenom se svými silami a s pomocí blízkých.

Jaký závěr lze udělat na základě provedeného výzkumu a zkušeností ostatních výzkumníků pro konkrétní aplikaci do sociální praxe s migranty z východoevropských států v ČR? Ve své práci by měl být sociální pracovník dobře obeznámen s legislativními aspekty pobytů cizinců, zejména pak v rámci vzdělávací, pracovní a občanské problematiky. V rámci sociálního zabezpečení jsou možnosti cizinců poměrně omezené a informace o možnostech bývají těžko dohledatelné, což stimuluje cizince k tomu, aby zvládali situace vlastními silami nebo kontaktovali známé. Vzdělaní cizinci jsou motivováni hledat řešení a zvládnout problematiku sami. V tomto případě je důležité poskytování jasných informací. Nebo vytvoření a detailnější propracování portálů a jiných zdrojů, jako jsou call centra, kde by se dalo příslušné informace dohledat. Dalším doporučením by bylo to, že velkou motivaci migrantů by se dalo využít tak, že intervence by se zaměřovala spíše na práci s podpůrnou komunitou neboli s lidmi z přirozeného prostředí migranta a s podobnou životní zkušeností. Práce s komunitou by měla probíhat nejen na minoritní úrovni migrantů, ale také na úrovni majoritní populace, aby docházelo k redukci nežádoucích společenských jevů, jako jsou xenofobie, šovinismus a etnocentrismus. Propojení minoritní a majoritní populace by hrálo důležitou roli nejen v rámci enkulturace cizinců, ale také v rámci akulturace, která by měla nejen sociální, ale také ekonomickou výhodu. Obzvláště to platí u kategorie vzdělaných migrantů, kteří dokázali, že se mohou plně asimilovat a být důležitými články v rámci české sociální, zdravotní a jiné politiky.

Závěr

Moderní civilizace je postavena na principech solidarity a vzájemné pomoci. Mezi její nejdůležitější hodnoty patří humanismus, tolerance, multikulturalita a prospěšná koexistence lidí různých národností. Efektivní mezilidská interakce umožňuje kooperaci ve všech sférách života, což vede k rozvoji jak minoritní, tak i majoritní populace.

V současném globalizujícím se světě představuje migrace velmi důležitý proces, který má pro societu obrovský význam, a to jak z hlediska vlivu na úrovni makrosystémů (sociálních, ekonomických, politických a kulturních), tak i z hlediska individuálně psychologického, tedy intrapsychického prožívání osobnosti. Mnozí lidé mění místo původního bydliště a ocitají se v jiné společnosti. Potýkají se při tom s různými bariérami: jazykovými, sociálními, informačními. K tomu, aby své problémy zvládali, lidé využívají ostatní lidi ve společnosti. Sociální opora má obrovský význam jak z hlediska snížení vulnerability, zvýšení resilience vůči stresu, a tedy udržení emocionální rovnováhy, tak z hlediska efektivního zvládnutí životních překážek v sociální oblasti, které souvisí především s integrací do majoritní společnosti.

Pro imigranty z východoevropských států, jak ukázal výzkum, byli nejdůležitějšími zdroji sociální opory blízcí lidé: partner nebo partnerka, rodina a přátelé. Menší význam byl přikládán známým lidem, jako jsou kolegové v práci, pokud nešlo o kamarády. Své problémy minili migranti přednostně řešit především s pomocí osob, které znají osobně. Na úrovni makrosociální, tedy na organizace, asociace a spolky se lidé obraceli mnohem méně. Vzhledem k sociálně-ekonomickému statusu migranti potřebovali naplnit především emocionální a informační složku sociální opory. Instrumentální opora nebyla to nejdůležitější, co lidé od okolí potřebovali. Emocionální složka zahrnovala především lásku, podporu a empatii ve spojitosti s poskytováním informací, věcných rad a doporučení. Důležitým zjištěním bylo to, že po mnoha letech pobytu v ČR původní rodina měla často největší význam, obzvláště z hlediska emocionální opory. Zdrojem informační opory ve většině případů byli přátelé s podobnou imigrantskou zkušeností.

Práce umožnila blíže nahlédnout do skupiny imigrantů, která nehledě na svoji početnost se poměrně úspěšně integruje do majoritní české society. Dále práce umožnila zmapovat to, jaké jsou zdroje sociální opory u imigrantů z východní Evropy, jaký druh opory pro ně má význam, na koho se obracejí především a proč, v neposlední řadě pak vyvodit závěry pro efektivnější sociální intervenci a také přínosnější koexistenci.

Seznam použité literatury

Knihy:

BAŠTECKÁ, Bohumila. *Psychosociální krizová spolupráce*. Praha: Grada Publishing, 2013, 317 stran: černobílé ilustrace; 24 cm. ISBN 978-80-247-4195-6.

BAŠTECKÁ, Bohumila. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. Praha: Grada, 2005, 299 s. : il. ; 24 cm. ISBN 80-247-0708-X.

BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017, 120 stran; 21 cm. ISBN 978-80-271-0599-1.

BROWN, Garrett Wallace, Iain MCLEAN a Alistair MCMILLAN. The concise Oxford dictionary of politics and international relations: edited by Garrett Wallace Brown, Iain McLean, and Alistair McMillan. 4 ed. / edited by Garrett W. Brown, Iain McLean, and Alistair McMillan. Oxford, England: Oxford University Press, 2018, 1 online resource. ISBN 0-19-254584-1.

ČENĚK, Jiří, Josef SMOLÍK a Zdeňka VYKOUKALOVÁ. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 2016, 312 stran: ilustrace, grafy; 21 cm. ISBN 978-80-247-5414-7.

DOHNALOVÁ, Eva. *Úvod do sociální práce s migranty: problematika migrace a integrace v ES/EU a České republice*. Olomouc: Caritas-Vyšší odborná škola sociální Olomouc, 2012. - Vyd. 1. - - 124 s. ISBN 978-80-87623-02.

DRBOHLAV, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2010, 207 stran: ilustrace. ISBN 978-80-7419-039-1.

DRBOHLAV, Dušan. *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: migrace - remitence - (rozvoj)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015, 282 stran: ilustrace, grafy; 24 cm. ISBN 978-80-246-2995-7.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

FREDRICKSON, George M a George M FREDRICKSON. *Racism*. REV - Revised. Princeton: Princeton University Press, 2015. ISBN 0691116520. Dostupné z: doi:10.1515/9781400873678

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2008, 407 stran: grafická znázornění; 21 cm. ISBN 978-80-7367-485-4.

KEBZA, Vladimír. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia, 2005, 263 stran; 24 cm. ISBN 80-200-1307-5.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2009, 279 stran: ilustrace; 23 cm. ISBN 978-80-7367-568-4.

LEONTIYEVA, Yana a Martin VÁVRA. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2009, 121 s.: il. (převážně barev.); 28 cm. ISBN 978-80-7330-173-6.

MAREŠ, Jiří, Lenka HODAČOVÁ a Svatopluk BÝMA. *Vybrané kapitoly ze sociálního lékařství I*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2009, 206 s. : il. ; 21 cm. ISBN 978-80-246-1622-3.

MAREŠ, Jiří. *Sociální opora u dětí a dospívajících II*. Hradec Králové: Nucleus, 2002, 188 s.: il. ISBN 80-86225-25-9.

MAREŠ, Jiří. *Sociální opora u dětí a dospívajících III*. Hradec Králové: Nucleus, 2003, 252 s.: il. ISBN 80-86225-46-1.

MAREŠ, Jiří. *Sociální opora u dětí a dospívajících. [díl] I*. Hradec Králové: Nucleus, 2001, 151 s.: tab. ISBN 80-86225-19-4.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Portál, 2013, 1 online zdroj (400 stran). ISBN 978-80-262-0232-5.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, 332 stran: ilustrace; 24 cm. ISBN 80-247-1362-4.

MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polo-strukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019 - 2019, 292 stran: tabulky; 20 cm. ISBN 978-80-7419-285-2.

MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Grada, 2009, 1 online zdroj (200 stran). ISBN 978-80-247-6951-6.

PUNCH, Keith a Jan HENDL. *Úspěšný návrh výzkumu*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2015, 230 stran; 20 cm. ISBN 978-80-262-0980-5.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2007 - 2009, 128 s.; 24 cm. ISBN 978-80-86429-36-6.

KRAHULCOVÁ, Beáta. *Kontexty sociální a charitativní práce: sborník katedry psychosociálních věd a etiky*. Brno: L. Marek, 2008, 203 s.: il.; 21 cm. ISBN 978-80-87127-07-0.

HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, 311 stran: ilustrace; 21 cm. ISBN 80-7178-803-1.

MEZŘICKÝ, Václav. *Perspektivy globalizace*. Praha: Portál, 2011, 226 s.: il., mapy; 20 cm. ISBN 978-80-7367-846-3.

Elektronické zdroje:

Akademie věd České republiky. Ústav pro jazyk český. *Avcr.cz*. [online]© 2023 [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: [https://ujc.avcr.cz/jazykova-poradna/zajimave-dotazy/220404-zajimave-dotazy-socialnepatologicky.html#:~:text=Podle%20Velk%C3%A9ho%20sociologick%C3%A9ho%20slovn%C3%ADku%20\(Karolinum,p%C5%99%C3%AD%C4%8D](https://ujc.avcr.cz/jazykova-poradna/zajimave-dotazy/220404-zajimave-dotazy-socialnepatologicky.html#:~:text=Podle%20Velk%C3%A9ho%20sociologick%C3%A9ho%20slovn%C3%ADku%20(Karolinum,p%C5%99%C3%AD%C4%8D)

American psychological association(APA). APA Dictionary of Psychology: social support. [online] ©2023 [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://dictionary.apa.org/social-support>

BARRINGTON, Lowwel and FARANDA, Regina. Reexamining Region, Ethnicity, and Language in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*. [online]. 2009. 25:3, 232-256. [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2747/1060-586X.24.3.232> DOI: <https://doi.org/10.2747/1060-586X.24.3.232>

BRANDT, Jana, HAGGE, Kyra Selina. Education and social support: do migrants benefit as much as natives? *Comparative Migration Studies* [online] volume 8, Article number: 41 (2020) [cit. 21.02.2023] Dostupné z: <https://comparativemigrationstudies.springeropen.com/articles/10.1186/s40878-020-00199-w#citeas> DOI:<https://doi.org/10.1186/s40878-020-00199-w>

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. Encyclopedia Britannica : human migration. *Britannica.com*. [online]. © 23. 10. 2022. [cit. 21. 02. 2023]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/human-migration>

Cambridge university. Cambridge dictionary. *Cambridge.org*. [online]© 2023 Cambridge University Press & Assessment. [cit. 21. 02. 2023]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/xenophobia>

Cambridge university. Cambridge dictionary. *Cambridge.org*. [online]© 2023 Cambridge University Press & Assessment. [cit. 21. 02. 2023]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/migration>

Central intelligence agency: The World Factbook. World and regional maps. *Cia.gov*. [online]. 2022. [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/maps/world-regional/>

Cizinci. Data o cizincích v ČR: 2021. *Cizinci.cz* statistiky [online]. 2022. [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.cizinci.cz/web/cz/data-o-cizincich-2021>

Cizinci. Integrační politika. *Cizinci.cz* statistiky [online]. 2022. [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.cizinci.cz/zakladni-informace1>

COBB, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*. [online]. [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/record/1977-13045-001> DOI: <https://doi.org/10.1097/00006842-197609000-00003>

COBB, Sidney . Social Support as a Moderator of Life Stress. *Psychosomatic Medicine*. [online]. September 1976, 38(5):p 300-314, [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: https://journals.lww.com/psychosomaticmedicine/Abstract/1976/09000/Social_Support_as_a_Moderator_of_Life_Stress.3.aspx

Česko. Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. 1999. . [cit. 21. 02. 2023] Dostupné také na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>

Česko. Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. 1999. [cit. 21.02.2023]. Dostupné také na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-326?text=Z%C3%A1kon+%C4%8D.+326%2F1999>

Český statistický úřad. Cizinci: počet cizinců. *Czso.cz*[online] 1.02.2023 [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>

Český statistický úřad. Cizinci: vzdělávání. *Czso.cz*[online] 23.01.2023 [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/2-ciz_vzdelavani

European parliament. Exploring migration causes – why people migrate. *Europa.eu*. [online] 01-07-2020 – 15:37, 30-10-2020 – 08:54 [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate>

HOMBRADOS-MENDIETA I., MILLÁN-FRANCO M., GÓMEZ-JACINTO L., GONZALEZ-CASTRO F., MARTOS-MÉNDEZ MJ., GARCÍA-CID A. Positive Influences of Social Support on Sense of Community, Life Satisfaction and the Health of Immigrants. *Front Psychol.* [online] 15.10 2019, 10: 2555, Spain [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6872520/> DOI: 10.3389/fpsyg.2019.02555

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/104311/Ludmila_Stepanova_21-30.pdf?sequence=1&isAllowed=y

https://www.czso.cz/csu/cizinci/2-ciz_rizeni_azyl

<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/ctvrtletni-zprava-o-migraci-za-3-ctvrtleti-2022.aspx>

<https://www.un.org/dgacm/en/content/regional-groups>

IGNATYeva, Ekaterina. Symbolic and social boundaries of the integration of Russian immigrants in Czechia. Univerzita Karlova. [online] July 2020, 55(2):1-12 [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/342994439_Symbolic_and_social_boundaries_of_the_integration_of_Russian_immigrants_in_Czechia

DOI: [10.14712/23361980.2020.10](https://doi.org/10.14712/23361980.2020.10)

International organization for migration. About migration. *Iom.int.* [online]. © 2023 International Organization for Migration [cit. 21. 02. 2023]. Dostupné z: <https://www.iom.int/about-migration>

JEŽORSKÁ, Š., HRTŮSOVÁ, T., ČERNÁ, M., CHRASTINA, J. Sociální opora jako protektivní faktor duševního zdraví. *Profese online.* [online]. duben 2013, ročník VI/1, ISSN 1803-4330 [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/284327596_Socialni_opora_jako_protektivni_faktor_dusevniho_zdravi_Social_support_as_supporting_factor_of_mental_health

LAKEY, Brian and COHEN, Sheldon. Social support: Theory, Measurement and Intervention. In: COHEN S., UNDERWOOD L., GOTTLIEB B. In book: Measuring and intervening in social support. [online]. Oxford University Press, 2000, (pp.29-52), [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/264860587_Social_support_Theory_Measurement_and_Intervention

MALECKI, Christine and DEMARAY, Michele K.. Measuring perceived social support: development of the child and adolescent social support scale (CASSS). *Psychology in the Schools.* [online]. 2002, Vol. 39(1), © 2002 John Wiley & Sons, Inc. [cit.

21.02.2023]. Dostupné z: https://singteach.nie.edu.sg/wp-content/uploads/2021/12/Malecki-n-Demaray-2002_CASSS.pdf

Ministerstvo vnitra České republiky. Druhy pobytů. *Mvcr.cz*. [online] ©2023 Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/obcane-tretich-zemi.aspx>

Ministerstvo vnitra České republiky. Kontakty na organizace, které vám poskytnou bezplatnou pomoc či poradenství. *Mvcr.cz*. [online] ©2023 Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/kontakty-na-organizace-ktere-vam-poskytnou-bezplatnou-pomoc-ci-poradenstvi.aspx>

Ministerstvo vnitra České republiky. Slovníček pojmů. *Mvcr.cz*. [online] ©2023 Ministerstvo vnitra České republiky. [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>

Ministerstvo vnitra České republiky. *Strategie migrační politiky České republiky*. [online]. MV ČR, 2015. [cit. 21.02.2023] ISBN – 978-80-86466-83-5. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/strategie-migracni-politiky-cr.aspx>

Ministerstvo vnitra České republiky. Čtvrtletní zpráva o migraci za 3. čtvrtletí 2022. [online] © 2023 Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 21.02.2023]. Dostupné z:

NOVARA, C., MARTOS-MÉNDEZ, M.J., GÓMEZ-JACINTO, L., HOMBRADOS-MENDIETA, I., VARVERI, L., POLIZZI, C. The influence of social support on the wellbeing of immigrants residing in Italy: Sources and functions as predictive factors for life satisfaction levels, sense of community and resilience. *International Journal of Intercultural Relations*. [online] 01.2023, Volume 92, 101743, ISSN 0147-1767 [cit. 21.02.2023] Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147176722001663> DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.101743>

Organisation for Economic Co-operation and Development. Migration. *Data.oecd.org*. [online]. © Organisation for Economic Co-operation and Development [cit. 21. 02. 2023]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/migration/foreign-born-employment.htm#indicator-chart>

PODOLYAN, Ilona a Dana, HŮLKOVÁ NÝVLTOVÁ. In: *Výuka cizích jazyků - integrace a testování*. [online]. Poděbrady: Ústav jazykové a odborné přípravy UK, 2009, s. 69-78. ISBN: 978-80-87238-02-8. [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: https://ujop.cuni.cz/UJOP-433-version1-cesi_a_ukrajinci_podobnosti_a_rozdily_v_jazykove_etikete.pdf

PROKOP, Daniel, KAVANOVÁ Martina, Škvřňák Michael, KUNC Michal, LEVINSKÝ Matyáš, KOŘÍNEK Adam. Hlas Ukrajinců: Práce, bydlení, chudoba a znalost češtiny. *PAQ Research*. [online] 2.03.2023 [cit. 21.02.2023] Dostupné z: <https://www.paqresearch.cz/post/ua-prace-bydleni-prijmy-jazyk>

Sociologický ústav AV ČR. Sociologická encyklopedie: nástroj výzkumný. *Encyklopedie.soc.cas.cz*. [online] Zdeněk R. Nešpor. 11. 12. 2017 v 18:02. [cit. 21. 02. 2023]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/N%C3%A1stroj_v%C3%BDzkumn%C3%BD#:~:text=n%C3%A1stroji%20jsou%20dotazn%C3%ADk%20\(viz%20%C5%A1et%C5%99en%C3%AD,materi%C3%A1lu](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/N%C3%A1stroj_v%C3%BDzkumn%C3%BD#:~:text=n%C3%A1stroji%20jsou%20dotazn%C3%ADk%20(viz%20%C5%A1et%C5%99en%C3%AD,materi%C3%A1lu).

Sociologický ústav AV ČR. Sociologická encyklopedie:migrace. *Encyklopedie.soc.cas.cz*. [online] Zdeněk R. Nešpor. 11. 12. 2017 v 18:02. [cit. 21. 02. 2023]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Migrace#:~:text=migratio%20%3D%20p%C5%99est%C4%9Bhov%C3%A1n%C3%AD\)%20%E2%80%93%20t%C3%A9%20st%C4%9Bhov%C3%A1n%C3%AD,se%20pou%C5%BE%C3%ADv%C3%A1%20pojem%20st%C4%9Bhov%C3%A1n%C3%AD](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Migrace#:~:text=migratio%20%3D%20p%C5%99est%C4%9Bhov%C3%A1n%C3%AD)%20%E2%80%93%20t%C3%A9%20st%C4%9Bhov%C3%A1n%C3%AD,se%20pou%C5%BE%C3%ADv%C3%A1%20pojem%20st%C4%9Bhov%C3%A1n%C3%AD).

Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra. Sociální práce. *Suz.cz*. [online]© 2023 [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <http://www.suz.cz/nasi-klienti/informace/#socialni-prace>

STĚPANOVA, Ludmila. Mezikulturní komunikace: Rusové v porovnání s Čechy. *Nová čeština doma a ve světě*. [online]. 2018, Vol. 2018(2) ISSN: 1805-367X . [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/104311>

ŠOLCOVÁ, Iva; KEBZA, Vladimír. Sociální opora jako významný protektivní faktor. *Československá psychologie 1999 / ročník 43 / číslo 1* (str. 19-38). [online]. [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://portal.lf1.cuni.cz/download>

THOITS, A., Peggy, 1985. Social Support and Psychological Well-Being: Theoretical Possibilities In: Sarason, Irwin, G., Sarason, Barbara, R. (eds) *Social Support: Theory, Research and Applications*. [online], NATO ASI Series, vol 24. Springer, Dordrecht [cit. 21.02.2023] Dostupné z: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-009-5115-0_4#citeas DOI https://doi.org/10.1007/978-94-009-5115-0_4, Online ISBN978-94-009-5115-0

United nations. Regional groups of Member States: Eastern European states. *Un.org*. [online] [cit. 21.02.2023]. Dostupné z:

United Nations. Migration. Migration. *Un.org*. [online] [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/global-issues/migration>

United nations. Standard Country or Area Codes for Statistical Use. *Un.org*. [online] [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/#geo-regions>

Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. ČSN ISO 690. *Fsv.cuni.cz*. [online] [cit. 21.02.2023]. Dostupné z: <https://citace.fsv.cuni.cz/CITFSV-13.html>

www.mvcr.cz › [soubor](#) › [kontakty-neziskovych-nejstatnich-organizaci-nno](#)

ZBRANEK BIERNÁTOVÁ, Olga, Jan SKŮPA, Eva BRATKOVÁ, et al. *Bibliografické odkazy a citace dokumentů dle ČSN ISO 690 (01 0197): platné od 1. dubna 2011*. Blansko: citace.com, 2011, 27 s.

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1: Cizinci z východní Evropy	27
Obrázek 2: Východní Evropa: politická mapa.....	28
Obrázek 3: Výzkumný soubor podle občanství.....	45
Obrázek 4: Výběr výzkumného vzorku metodou snowball.....	45
Obrázek 5: Zdroje sociální opory	52
Tabulka 1: Demografické údaje respondentů a respondentek	46
Tabulka 2: Význam sociální opory	50